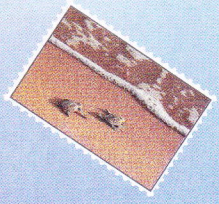

SÜLEYMAN FİKRİ
ERTEN
1876 - 1962

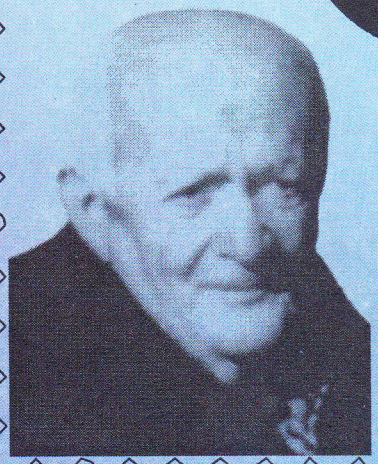

SITKI TEKELİ
1893 - 1978

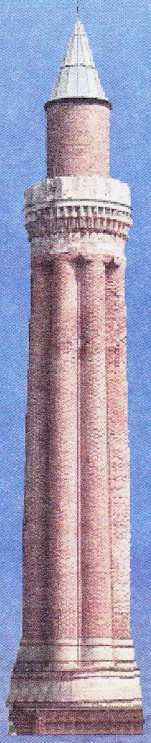

NEVZUHUR

EDEBİYAT KÜLTÜR SANAT

MART 2015
SAYI: 44

NEVZUHUR

EDEBİYAT - KÜLTÜR - SANAT

MART 2015 SAYI: 44

SAHİBİ:
MUSTAFA AKBABA

GENEL YAYIN YÖNETMENİ:
ALİ DEMİREL

YAYIN KURULU:
BEKİR KARA
HASAN TÜLKAY
MEHMET ERÇİN

ADRES:
Atatürk Cd. 1306 Sk.
Akbaba Apt. No: 1/2 ANTALYA

TLF : 0 (242) 241 80 62 - 63

BELGEGEÇER: 0 (242) 241 41 74

www.mustafaakbaba.com

e-posta: alidemirel47@hotmail.com

ISSN : 1308 - 1403

BASIM YERİ
TUNAHAN OFSET & MATBAACILIK
Tel : 0 (242) 248 90 88
www.tunahanmatbaa.net
info@tunahanmatbaa.net
tunahanofset@gmail.com
Sinan Mh. Atatürk Cd. 1254 Sk.
Rıfat Türkcan Psj. No: 14/7
Muratpaşa / ANTALYA

YAYIN TÜRÜ :
Yerel - Süreli
İki Ayda Bir Yayımlanır

NEVZUHUR da yayımlanan yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

NEVZUHUR da yayınlanan eserlere telif hakkı ödenmez.

NEVZUHUR
Bir kültür hizmeti olup, para ile satılmaz.

NEVZUHUR da
Yayınlanan bütün yazıların sorumluluğu yazarına aittir. Gönderilen yazıların yayınlanması, Yayın kurulu nun kararına bağlıdır. Yazılar yayınlanmasa dahi geri iade yapılmaz.

NEVZUHUR Yayınlarının tamamına www.mustafaakbaba.com adresinden ulaşabilirsiniz.

BU SAYIMIZDA YAYINLANAN

RAHİÇ'DEN ANTALYA'YA ALIN TERİ ŞEBNEM GİBİYDİ
ANDAÇ

FIRIN SOKAĞI
MUSTAFA AKBABA

BU BİR KARŞI ÇIKIŞTIR
RUKİYE PERÇEM BAŞ (BÖRÜ KHATUN)

ÇOBANLIK
ALİ DEMİREL

JEAN - PAUL ROUX'dan "TÜRK"çe ESİNTİLER
HASAN TÜLKAY

KONYALI ÖKSÜZ
MUSTAFA AKBABA

OKUYUCU İLE SOHBET

Değerli NEVZUHUR dostları;

44. sayımızla tekrar huzurlarınızdayız. Sizlere ulaştırdığımız her sayı bizlere ayrı bir şevk, ayrı bir güç vermektedir.

Bu sayımız; *RAHİÇ'DEN ANTALYA'YA ALIN TERİ ŞEBNEM GİBİYDİ* adını taşıyan bir yazıyla başlıyor. ANDAÇ bu yazısında Antalya'ya büyük hizmetleri geçmiş olan değerli bir ismi, Süleyman Fikri ERTEN'i siz kıymetli okuyucularımıza tanıtıyor.

Bu yazıyı MUSTAFA AKBABA'nın *FIRIN SOKAĞI* başlığını taşıyan yazısı takip ediyor. Yazarımızın geçmişte ve hâlen içinde yaşadığı bu sokak hakkında yazdıkları ileriki nesillere kaynak bilgi olacak niteliktedir. Konu içerisinde o da Antalya'ya hizmeti geçmiş olan bir başka değerli insanı, Sıtkı TEKELİ'yi tanıtmakta.

RUKİYE PERÇEM BAŞ (BÖRÜ KHATUN), *BU BİR KARŞI ÇIKIŞTIR* başlıklı yazısında kadınlar gününe, konusundan ve tarihinden dolayı karşı çıkıyor. Hak vermemek mümkün değildir, düşüncesini paylaşacağınızı umut ederiz.

Uzaktan bakılınca çobanlık basit bir meslek gibi görünür ama aslında hiç de öyle değildir. Fevkalâde incelikleri bulunan bu mesleği ALİ DEMİREL, *ÇOBANLIK* adı altında ne güzel değerlendirmiş.

43. sayımızda Türk dostu Fransız JEAN PAUL ROUX'u tanıtan HASAN TÜLKAY, bu sayımızda da bu değerli bilim adamını tanıtmaya devam ediyor. Konu başlığı ise, *JEAN-PAUL ROUX'dan "TÜRK"çe ESİNTİLER.*

Bu sayımızda MUSTAFA AKBABA'nın *KONYALI ÖKSÜZ* başlığıyla sunulan bir başka yazısı daha bulunuyor. AKBABA burada da gönül ehli bir şairi, Konyalı Veysel ÖKSÜZ'ü sayfalarımıza taşıyor.

Mayısta buluşmak ümidiyle...

NEVZUHUR

RAHİÇ'DEN ANTALYA'YA ALIN TERİ ŞEBNEM GİBİYDİ

ANDAÇ

Sabahın ilk saatleriydi, mevsim dönmüş, sıradan bir günü karşılarken yağmur, eskilerin Kadı kaçıran dedikleri yağmurları aratmayan şiddette başlamış, şehri yıkamaya durmuştu. Aynı zamanda esen sert rüzgârlar da sallanan palmiyelerle söyleşiyorlardı. Yedinci kata kadar uzanan boylarıyla pencereme kadar eğilen bu ağaçlarla, camın önünde duran yüze yakın sayıdaki kaktüslerim arasındaki gizli hasetliği keyifle gözlüyordum. Kaktüslerin, onlar için ürkütücü olan manzarayı seyredip, tufandan kurtulmanın keyfini çıkarttıklarından emindim. İhtiyacı kadarını vermek adına onları sularken gülümsedim. İroni gibi gelse de o kadarına razı olacaklarını biliyordum. En azından palmiyelerin de yüreğine su serpilirdi.

Avare düşünüşlerimin sefası uzun sürmedi. Bir müddet sonra yağmur aniden dinmiş, Kaleiçi'nin 5 camisinden biri olan karşımdaki Alâaddin Camii de yağmurdan nasibini alarak tozu-toprağından arınmış haliyle, geçmişinin izleri belirginleşmeye başlamıştı.

Alâaddin Camii, Cuma gariplerinin[1] cami'si olması yanı sıra aynı zamanda Antalya'nın ilk müzesi olmasıyla da tanındığından beni tetikleyen düşünüşlerimin fırsatını kaçırmadım. Anılarının çağrışımına doğru sürüklendim. Nihayetinde vücudumuzun algılar üretmesi gibi, düşüncelerimizin de algılar üretmesi kaçınılmazdı. Sonuçta yeteneklerini aşmak isteyen ve yetenekleri kadarıyla var olan Antalya'nın değerli bir şahsiyetini anmama vesile olmuş, yazacağım konunun zeminini hazırlamıştı. Bana doğru geleni karşılamalıydım.

Bir şehre yaşamını adayan, alın terlerini o yolda fedakârlıkla döken ve daha ileriye taşıyan, giderken de arkada bıraktığı eserleriyle yaşayan güzel insanlar vardır. Şimdi onlardan birisini tanıtmaya, daha doğrusu anmaya çalışacağım. Kültür yolundaki süreklilik tınısını çağrıştıran aynı zamanda toplumu eğitme idealini harekete geçiren, ulaşılacak Türk Birliği bağlamında yaşamış bir değerini anmak için kaleme sarıldım.

Türk Müzeciliğinin öncüsü nasıl ki Osman Hamdi Bey ise, bahsedeceğimiz değerli insan da Anadolu Müzeciliğinin öncüsü Süleyman Fikri Erten'dir. Bıraktığı eserlere baktığımızda Antalya Müzesi'nin kurucusu Süleyman Fikri Erten'in yurt sevgisi temelinde araştırmacılığı, yürek yüceliği, tarih bilincine olan saygısının yanında önderliği de paylaşacaklarımın arasında bulunuyor. Titiz ev sahibi gibi tarihine sahip çıkıp şehrine düzen getiren bu ismi daha önce Antalya'da bir cadde, bulvar ya da park isminde yaşatıldığına şahit olmamıştık. Vefasız düşüncelerin şehrin bir yerine adını vererek ona vefa borçlarını ödemelerini alıkoyan neydi bilmiyorum. İsmini ilk önceleri "Milli Mücadelede Antalya" isimli kitabın yazarı olarak duyduk. Gerçeğinde ise, yaşamında bu ince kitabın yazarlığından çok daha fazlasını sığdırmıştı hayatına ve de Antalya'ya...

Süleyman Fikri ERTEN

Antalya'nın tarihi serüvenini yeniden yapılandırmanın öncüsü olduğundan dolayı da yeni nesillere verilecek bilginin başında gelenlerden biri olduğundan konu olarak onu seçmem yerinde bir karardı. Zira kültür ve sanat hareketlerinin sadece seyirlik boyutuyla yetinmek elbette doğru olmazdı. Kalıcılığı yakalamak ve nesilden nesile aktarılacak ölümsüz eserler bırakanlar da ölümsüz olunabilmeliydi.

Öğretmen, müzeci, araştırmacı-yazar Süleyman Fikri 1876 yılında Avusturya'nın Bosna Vilayeti, Tuzla Sancağı, Briçka'ya bağlı Rahiç kasabasında doğmuştur. Ailesinin Rahiç kasabasına Budin'den geldiği bilinir. 13 Temmuz 1878 Berlin Antlaşması Bosna-Hersek'i hukuksal yönden Osmanlı Devleti'ne bağlı saymakla birlikte Avusturya tarafından işgal ve idare edilmesini de uygun görür. Antlaşma 1908'e kadar geçerliliği sürdürür. İkinci Meşrutiyet'in ilanı sırasında, Bosna-Hersek elimizden çıkar ve Avusturya toprağı olur. Kültürlü ve soylu bir ailenin çocuğu olan Süleyman Fikri'nin babası İmamzade Ailesi'nden Hacı Numan Efendi, annesi Sipahi Mustafa Bey'in kızı Ayşe Hanım'dır. Bu aile, yıllar boyu Rahiç Çarşı Camii'nin imamlığını yapmıştır. Yedi kardeşi olan Süleyman Fikri'nin ilk öğretmeni babasıdır.

Çocukluğunda okumaya aşırı tutkulu olan Süleyman Fikri Erten babasının raflar dolusu kitaplarını okuyarak büyür. Okumanın yanı sıra camilere mum dökmüş, çiftlik işlerine yardımcı olmuş, ağabeyinin dükkânında çalışmıştır. İstanbul'da öğrenim görüp, Bosna'ya dönen öğrencilere hayranlık duymuş, İstanbul'a giderek orda öğrenim görme onda tutku haline gelmiştir. Bu arada kendi kasabasında tahrir dersleri almış, İstanbul'a gitmeden Hırvatça, Sırpça ve biraz da Almanca öğrenmiştir. Ama onun en büyük isteği İstanbul'a gitmek, Arapça ve Türkçe öğrenmektir. 1894 yılında İstanbul'a Gazanfer Ağa Medresesine okumaya giden Süleyman Fikri bu dönemde parasal açıdan çok sıkıntı çekmiş, para ve yiyecek sağlamak, diğer bir deyişle 'Cer toplamak' için Ramazan aylarında Anadolu'nun ve Bosna'nın köylerine gitmiştir.

1898'de Darulmuallim'e (Öğretmen Okulu) kaydını yaptırmıştır. Darulmuallim'de okurken bir yandan da cami derslerine devam etmiştir. 1900 yılında Öğretmen Okulunun ilk kısmını bitirir. Sıkıntılı geçen öğrenimini takiben, 1905 yılında Şehri Nasuh Zade Mustafa Efendi'den 'İcazetname Darulmuallimin' ve Edebiyat Şubesinden 'Şahadetname' alır (7 Mayıs 1906). İlk olarak Bolu İdadisi'nde Coğrafya, Geometri, Ziraat, Resim öğretmenliği yapar. Aynı zamanda bu okulun Müdür Vekilliğini ve Rum Okulu'nun Türkçe öğretmenliği ile İmam Hatip Okulu'nun Ruhiyat ve Ahlak öğretmenliğini de yürütür.

Süleyman Fikri Erten'in oğlu Sadettin Erten, Reha İlhan'a verdiği röportajda şunları söyler:

"Babam Bosna' da kalabalık bir ailenin çocuğu olarak doğmuş. Sekiz kardeştiler. Okumaya çok meraklıymış. İki abisi o'nu Saraybosna yerine İstanbul'a göndermeye karar vermişler. İstanbul Fatih medresesinde okumuş. Tatilde yaşadıkları yere gelen medrese öğrencilerine imrenirmiş. Türkçe öğrenmeye çalışırmış. Az bir para denkleştirip İstanbul'a yollamışlar O'nu. 1943 yılıydı. Babam, Abim ile beni yanına alıp İstanbul'a götürdü. Fatih Camiine gittik. Medrese hâlâ duruyordu. Kendisinin çırak olarak girdiği yeri gösterdi. O zamanlar küçük odalardan oluşan bir yapıydı. Her odada iki talebe ve bir çırak kalıyormuş. Çıraklar odanın bakımını yapıyor, odun taşıyıp düzeni sağlıyormuş. Bir yıl sonra mezun olan talebenin yerine çırak talebe olurmuş. İlk yıl yanındaki para ile geçinmiş. İkinci yıl Ramazan ayında Trakya'daki köylere talebe hoca olarak gönderilmiş. Dil bilmediği için çok zorlanmış. O yıl medreseye bir torba bulgur ve bir torba buğday ile dönmüş. Üç ay sadece kuru fasulye yiyebilmiş. Sonra dil öğrenince işler düzelmiş. Bosna'ya ailesini ziyarete dönünce de askerlik çağın geldi deyip askere almak istemişler. Abileri gizlice sınırı geçirip medreseye geri dönmesini sağlamışlar. Bir daha da ülkesine dönememiş. Türkiye' de kalmış. Eğitimini tamamlayınca Bolu'ya tayin olmuş Sonra da Antalya... Antalya Lisesinde yardımcı öğretmenlik yapmış. Sonra da kurduğu müzeye müdür olmuş..."

Şimdi Süleyman Fikri Bey'in Antalya'daki görev adamlığının izlerini takip edelim. 1.Dünya Savaşı'ndan sonra 28 Mart 1919 tarihinde İtalyanların Antalya'yı işgal etmelerinin ardından, açıkta gördükleri eski eserleri toplamaya başlamaları üzerine Süleyman Fikri Erten harekete geçer. İtalyan arkeologlar yöreyi gezip, açıkta gördükleri eserleri özellikle Murtuna (Perge)' deki eski eserleri talana başlamışlardır. Yakın çevredeki antik kentlerden getirilen tarihi eserler bir süre sonra İtalya'ya taşınmak üzere İtalyan Konsoloshanesinde toplanır. Bunlara engel olmak isteyen ve o sırada Antalya Sultanisi'nde (lise) Türkçe-Farsça Öğretmeni olan Süleyman Fikri, Antalya Mutasarrıflığına başvurarak kendisini fahri eski eser koruyucusu, gönüllü Asar-ı Atika (eski eser) Memuru tayin ettirerek yörede eski eser toplama çalışmalarına başlar. Süleyman Fikri Bey anılarında o günlerle ilgili yaşananları şu cümlelerle özetlemektedir:

"Vilayet tarihi ile ilgili olması dolayısıyla Mutasarrıflık vasıtası ile İtalyanlara mani olmak istemiştim. Antalya'nın İtalyan Konsolosu Marki Faranti'nin, biz Türkler'in asar-ı atikaya (tarihi eserlere) önem vermediğimizi ve yaptıkları bu hareketin sırf medeniyet namına olduğunu ifade etmesi üzerine, Maarif Müdürü'nün 17 Haziran 1919 ve Mutasarrıflığın 15 Ekim 1919 tarihli yazısıyla kendimi fahri asar-ı atika memuru tayin ettirdim ve biz Türkler'in de eski eserler ile ne kadar ilgili ve eski eserlere saygılı olduğumuzu İtalyan'lara göstermek için ilk işim, Antalya merkezinde bulunan eski parçaları Tekeli Mehmet Paşa Camii'nin karşısında bulunan terk edilmiş Bayraktar Baba Türbesi'nde toplayarak bir depo müze oluşturmaya başlamış ve bu suretle ufak ve kullanılmayan bir mescitte Antalya Müzesi'nin ilk temel taşını atmak oldu. Böylece İtalyan Konsoloshanesinin eski asarı toplattırmaya mani olmak istedim. Dahiliye Nezareti'yle (İçişleri Bakanlığı)yapılan çeşitli yazışmalar ile İtalyanlara engel olsak da, Konsoloshaneye topladıkları eserleri alamadık."

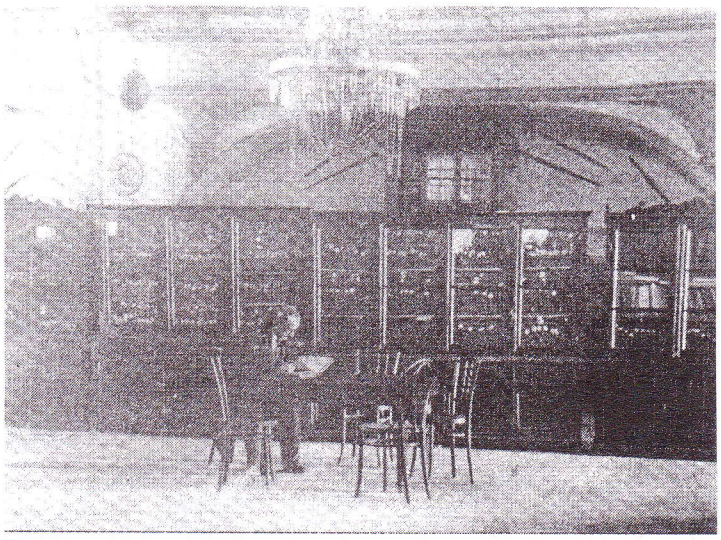

Süleyman Fikri Erten, Antalya Müzesi olarak kullanılan Makbule Camii (Kilise)'de çalışırken. (Sadettin Erten'in Aile Albümü'nden alınmıştır.)

5 Temmuz 1921'de İtalyanlar'ın Antalya'yı boşaltmasından sonra İtalyan konsolosluğunda toplanan eserler Kaleiçi'nde bir evde koruma altına alındı. Bu eserler 1922 Ekim'inde mübadele sonrasında ayrılan Rumların geride bıraktığı 5 kiliseden biri olan Kaleiçi'ndeki Aziz Panaya Kilisesi (bugünkü Alâaddin Camii'nde)' toplanarak Süleyman Fikri Bey tarafından Antalya yöresindeki ilk müzenin temeli atılmış oldu. 1919 yılında Fahri Asar-ı Atika memuru olarak

görevlendirildikten sonra, 1923 yılında 1000 kuruş maaşla Müze Memurluğuna, 1924 yılında da 2000 kuruşla Müze Müdürlüğüne atanır. Uzun yıllar, kendisi dahil 3 kişiyle ve sınırlı ödeneklerle idare eder. Eski eserleri, el sanatlarını, eski yazmaları ve benzeri kültür verilerini derleyerek yaşadığı kentin kültür tarihine büyük katkılarda bulunur. Bir süre bu kilisede ziyarete açık tutulan eserler, Süleyman Fikri Bey'in girişimleri sonucu 1937 yılında Selçuklu külliyesi olan Yivli Minare Camii'ne taşınır. 1941 yılında 65 yaşında Müze Müdürlüğünden emekliye ayrılan Süleyman Fikri Bey'in Osmanlı İmparatorluğu'ndan aldığı pasaportta; ela gözlü, orta boylu, kumral yüzlü diye tanımlanmıştır.

Fikir zenginliğini eyleme geçirmesini iyi bilen Süleyman Fikri, 1000 küsur cilt yazma olmak üzere 3491 kitap ve 2270 mucmuayı bir araya getirerek Tekeli Halk Kütüphanesi'nin de temelini atmış olur. Ona görev adamı dememiz boşuna değildir. Antalya için hissesine düşen vatani vazifesi bitmemiş, şehrin dokusuna kalıcı köşe taşlarından birinin daha temelini atmıştır. Şehrin ruhu, Kalacak Çağına adım adım yaklaştırmaya onu çağırıyordu. Daha Türkiye'de turizm konuşulmazken, o, ülke ekonomisinde turizmin önemini kavramıştır. 1952 yılında Burhanettin Onat, Osman Batur, Sıtkı Tekeli, Aldemir Konuk gibi birkaç arkadaşıyla birlikte, Antalya'yı Tanıtma ve Turizm Derneği'ni kurmuştur. İlerleyen yaşına rağmen, derneğin belirtilen amacına ulaşması için var gücüyle çalışmış, sergiler açmış, geziler düzenlemiş, küçük broşürler bastırmış, birçok kuruluşla ilişkiye geçmiştir. Dernek içinde de, Tarih ve Arkeoloji, Coğrafya ve Etnografya, Fotoğraf ve Sinema, Neşriyat, İstihbarat ve Propaganda, Kılavuz komiteleri kurmuştur.

"1930'lu yıllarda Atatürk Aspendos'u görmek istemiştir. Bu konuyu Sadettin Erten'in Musa seyirci ile birlikte hazırladığı, babasının anılarını anlattığı kitaptan alıntılayalım. Süleyman Fikri Erten şunları söylüyor:

" Atatürk Antalya'daydı ve Aspendos harabelerini görmek istemişti. Bir gün önceden, valilikten, benim de bu geziye katılmam ve Ata'nın sorularını cevaplandırmamı istediler. Sabah, temin edilen vasıtalarla kalabalık bir grup yola çıkıldı. Atatürk'ün beraberinde Mareşal Fevzi Çakmak, kolordu ve tümen kumandanları, bölge valileri ve vekiller vardı. Ayrıca, bölgenin bütün halkı da Atayı görmek için toplanmıştı. O tarihlerde dış siyasette İtalyanlar'ın Antalya ve civarı üzerinde, eski işgalden kalma bir hak isteme söylentileri varsa da, iç siyasetimizde, bu civardaki her tarihi kalıntının aslında, eski Türkler tarafından yapılmış olduğu iddiası ve bir nevi Türklük baskısı mevcuttu. O sabah, daha yola çıkmadan ve yol boyunca, gerek vilayet yetkililerince ve gerek milletvekillerince, yapacağım açıklamalarımda tarihi kalıntıların Yunanlılar'dan değil, Türkler'den kaldığını dile getirmem istendi. Anladığım kadarı ile, Atatürk'e bu şekilde telkinde bulunulmuştu.

1922 yılında yazdığım, bastırdığım ve ilim dünyasına, 'burası bir Yunan yapıtıdır' diye ilan ettiğim Aspendos'u, bugün bir Türk yapıtı olarak nasıl ilan edebilirdim. Gerçi; Selçukiler devrinde tiyatro dışında ahşap bir cami ve müştemilatı inşa edilmişti ama, ana yapı Yunani idi. Bu gerçek Atatürk'e nasıl anlatılacaktı? Zira, ona tam tersi empoze edilmişti. Hülasa son derece sıkıntılı olarak Aspendos'a vasıl oldum.

Arabalardan inip de tiyatro kapısına varınca, Atatürk bana 'Anlatın bakalım burası nedir?' deyince, 'Efendim, burası şehrin tiyatrosudur. Her ne kadar, Selçukiler zamanında ön tarafa yapılan ahşap ilavelerle, uzunca bir müddet cami olarak kullanılmasından dolayı halk arasında, Türklerin yapıtı olarak tanıtılmış ise de, güneşin balcıkla sıvanamayacağı gibi, tarihi gerçekler de tahrif edilemez. Zira bu tiyatronun, Yunanlılar zamanında, şehrin o zamanki belediye kalfası, Zenon isminde bir kişi nezaretinde yaptırılmış olduğu, şu önümüzdeki koridorda mevcut kitabede görülmektedir.' diyerek kitabenin bulunduğu koridoru işaret ettim. Atatürk de o istikamate yürüyüp kitabeyi gördü. Benim de omuzlarımdan sanki tonlarca yük kalkmış oldu. Antalya'dan tiyatroya gelene kadar, vereceğim cevap hazırlıklarında aklımdan hiç güneş balçıkla sıvanmaz lafı olmadığı halde, bu deyimi nasıl kullanmış olduğuma ben de şaşırdım.

O gün, tiyatro hakkındaki uzun açıklamalarımı Atatürk ilgiyle dinledi."

Şimdi de yazdığı eserlerden bahsedelim.

Özellikle emekli olduktan sonra çalışmalarını, derlediklerini ve saptadıklarını değerlendirerek yazmaya yönelmiştir. Süleyman Fikri, müzeci olmadan önce eğitimcidir. Önemli öğretmenlik görevlerinden biri, Antalya merkezde hizmet veren Rum Kız Okulu'ndaki öğrencilere Türkçe öğretmek üzere görevlendirilmiştir. Türkçe'nin yazım ve konuşma kurallarını iyi öğrensinler diye, kendi olanaklarıyla, "İlmi Belagattan Beyan ve Bedi Hülasası" adlı eserini yazıp bastırmıştır.- Antalya 1329-1331 (1913-1915)

Antalya Livası Tarihi: Bu kitabını eski yazıyla Antalya Sultanisi Öğretmeni iken bastırmıştır.196 sayfa olan yapıtta, Antalya ve Elmalı Tarihi vardır. Ayrıca Antalya'nın değişik yerlerinden çekilen siyah-beyaz resimler, Antalya da basılan sikkelerin çizimleri ve eserin sonunda Kaleiçi ile ilgili 54x49 cm boyutunda bir plan vardır.- İstanbul Matbaa-i Amire 1338-1340 (1922-1924)

Antalya Vilayeti Tarihi: 160 sayfa olan kitabın içinde Antalya'nın antik dönem tarihi ile ilgili bilgilerin yanı sıra, Antalya'ya yapılan Arap akınlarından, Selçuklu Beylikleri ve Osmanlı İmparatorluğu dönemi Antalya'sı eserlerinden bilgi vermektedir. Ayrıca, ilde oturan Tahtacılar'dan, göçerlerden, Antalya'da oturan esnafın geleneklerinden söz edilmektedir. Kitabın sonunda, ildeki camilerin, mescitlerin, hanların, türbelerin, kitabelerin resimleri ve planların yanı sıra Antalya göçerlerinin kıyafetlerini belirleyen resimler vardır.
-Tan Matbaası İstanbul 1940

Antalya Tarihi: 141 sayfa olan kitabın içeriğinde, genellikle ilçelerin tarihlerini, yaşayışlarını, folklorunu vermiştir. İlin tarihini ve halk bilimini bilinçli bir şekilde ele alan Süleyman Fikri, bu kitabın önsözünde, yaptığı çalışmanın önemini şöyle belirtir: " *Zamanın tahrip edici dişleri ile her gün kemirilip silinmekte ve yok edilmekte olan taş eserlerin bazıları, bilahare aranıp bulunamayacaktır. Nitekim tarih içinde pek de uzun olmayan bir devirde, Evliya Çelebi'nin gördüklerinden bazılarının, bugün, nişanesini dahi bulamıyoruz.* Bu kitaplarımız kaybolması muhtemel müessese ve kitabeleri *tasvir etmektedir.*"- Antalya 1948

Tekelioğulları: 68 sayfa olan Süleyman Fikri'nin bu yapıtı, bir bakıma, Antalya ili tarihlerinin tamamlayıcısı durumundadır. Hoca, Antalya ve çevresini kırk yılı aşkın idare eden ve tarihe; Tekelioğulları olarak geçen Teke Ailesi'ni ayrıntılarıyla incelemektedir.- Hüsnütabiat Basımevi Antalya 1955

Milli Mücadele'de Antalya: Eserde, İtalyanlar'ın Antalya'yı işgallerini anlatmaktadır. Bu eser, Süleyman Fikri'nin ölümünden çok sonra 1996 yılında oğlu Sadettin Erten'in ve Musa Seyirci'nin denetiminde Antalya Müzesi Müdürlüğü tarafından bastırılmıştır. Bu kitabın önsözünde Erten özetle şöyle der: " *Antalya Vilayetine dair Milli Mücadele Tarihi'ni yazmak fikrinde olmadığım gibi iktidarımın üstünde bir mevzu olduğunu, çok büyük ve zorlu bir iş karşısında bulunduğumu biliyordum. İstiklal Savaşı'nda Antalya Vilayeti'nin ne dereceye kadar çalıştığını, ne işler gördüğünü yazmak ve bu hususa dair vesikalar toplamak güç bir iştir. Antalya'mızı teşrif buyuran sabık Afyon Mebusu ve Antalya'nın Fahri Hemşehriliği'ni kabul eden eski Münakalât Vekili merhum Ali Çetinkaya'nın vuku bulan yüksek tekliflerini yerine getirerek ve Antalya ahalisi ile beraber tatdığım birçok acı hakikatlarını vaktiyle not ettiğim ve hatırımda kalan bir kısım vukuatını yazmayı kendim için bir ödev telâkki ettim. Yoksa ben, bunun ehli olmadığımı itiraf*

edenlerdenim. Ben yalnız Antalya Vilayeti hissesine düşen vatani vazifesini ve bu vilayetin o sırada yaşadığı maceralarını yazıyorum."

Ayrıca emekliliğinde, evinde ve kütüphanelerde büyük bir azimle çalışarak Abdal Musa Kaygusuz, Antalya Vilayeti Coğrafyası eserlerini de hazırlamıştır. Fakat maddi imkânsızlık nedeniyle basılamayan bu eserleri müsvedde halinde ailesine bırakmıştır.

Rahiç kasabasında başlayan dolu yaşam öyküsü 8 Kasım 1962 yılında 86 yaşında şebnem toprağa düşerek yerini değiştirmiş, hayata veda ederek Antalya olmuştur. Onurla yaşanan bir ömür, iyi yetişmiş 5 evlat ve çok sayıda eser bırakmıştır. Sözün özü, hoca için ne kadar yazsak azdır. Belki de onu en iyi anlatan, dönemin ünlü gazetecisi Refi Ulunay'ın iki cümlesidir; *"Bir canlı tarih olan Süleyman Fikri Erten, refaha, servete, mevkiye önem vermemiş, kendini Antalya'ya vakfeylemiş, medeniyet yığınlarına aşkla kendini kaptıranlardandır. Süleyman Fikri, ismiyle müsemmadır."*

Benim yaptığım ise, anılası güzel bir değeri hatırlatmak adınaydı... Yağmur yine bütün şiddetiyle yağmaya başlamış, şebneme dönüşmesi için Antalya'nın sıcaklarını beklemesi gerekiyordu.

1-Cuma Garipleri : Cuma günleri Kaleiçi'ndeki Alâaddin Camii'nde kıldığımız namazdan sonra Mustafa Akbaba'nın muayenehanesinde bir araya gelen gönül dostlarına verdiğimiz ad.

FIRIN SOKAĞI

MUSTAFA AKBABA

Antalya'da; Üçkapılar'dan günbatısı istikametinde ilerleyen Atatürk Caddesi, Yenikapı'ya gelince doksan derecelik bir kavisle güneye doğru dönüş yapar. Buradan itibaren de Fevzi Çakmak Caddesi adını alır. Yenikapı'ya geldiğiniz zaman Fevzi Çakmak Caddesi'ne dönmeyip günbatıya doğru yürümeye devam ederseniz, Antalya'nın meşhur Karaalioğlu Parkı'na giriş yaparsınız ki hemen sol tarafta Büyükşehir Belediye Binası bulunur. Şayet parka girmeyip tahrip olmuş surların bitiminden kuzeye doğru, yani Fevzi Çakmak Caddesi'nin karşı istikametindeki yola yürürseniz Kaleiçi'ne girmiş olursunuz.

Konumuz olan Fırın Sokağı, Üçkapılar'dan Yenikapı'ya gelirken Atatürk Caddesi'nin sola giren en son sokağı olup Fevzi Çakmak Caddesi'ne paralel olarak uzanır. Bu sokak bugün, 1306 Sokak olarak isimlendirilmiştir. Biz bu yazımızda, 1306 Sokak'tan değil hatıralar eşliğinde geçmişe bir kapı aralayarak Fırın Sokağı'ndan bahsedeceğiz.

İsmini; caddeden sokağa girerken sağ köşesindeki Yanikapı Fırını'ndan almaktaydı. Daha doğruyu ifade edecek olursak, tam köşede küçük bir bakkal dükkânı, hemen onun yanı fırındı. Fırın bu bakkal dükkânını koltuğunun altına almış vaziyetteydi. Zira fırının, dükkânın arkasından Fırın Sokağa açılan bir kapısı daha vardı. Sokağın sol köşesinde de bizim evimiz bulunuyordu. Çocukluğumun, hatta gençliğimin bir bölümünün geçtiği evimiz.

Ev Rumlardan kalma idi. Taş duvarlı, çatısı kiremitle örtülüydü. Bodrum katı ve üzerinde normal kat bulunuyordu. Bodruma bahçeden iki-üç basamakla iniliyordu. Ayrıca evin içerisinden de merdiven bağlantısı bulunuyordu. Normal kata caddeden ve bahçeden merdivenlerle çıkılıyordu. Bahçesinde bir kuyusu (sarnıç) vardı. Antalya'ya şehir şebeke suyu verilince, kuyu aslî görevini kaybetse de yedek su deposu olarak yine de hizmet vermeye devam etti. Şebeke suyu kesilince içindeki sudan istifade edilirdi. Bu kuyudan bazı zamanlar komşular da faydalanırdı. Şehir şebeke suyu bağlandıktan sonra ev ile bahçe giriş kapısının arasında bulunan duvara hayrat olarak bir çeşme yapılmıştı. Akdeniz'in olmazsa olmaz çiçeği, Rumlardan kalma yaşlı yasemin bu duvarın üstünde bir taç gibi dururdu. Yaz akşamları rayihasını cömertçe yayardı. Ayrıca bu yasemin evimizin alâmet-i farikası gibiydi.

1978 Yılında yıkılarak yerine apartman yapılan evimiz. Fotoğraf, yıkılmazdan kısa bir süre önce çekilmiştir.

Yıllar öncesiydi. Yunanistan' da bulunan evin eski sahibinin akrabalarından dört-beş kişi turistik amaçlı Antalya'ya gelecek olmuşlar. Kendisi onlardan evi görmelerini istemiş. Evin yerini tarif edip bir nişan olarak da evin sokak içerisindeki bahçe duvarının üstünü kaplayan yaseminden bahsetmiş. Gelenler bu tarif üzerine evi rahatlıkla bulmuşlar. Birkaç saat kendilerini misafir ettik. Babam Rumca bildiği için uzun uzadıya konuşmuşlardı. Kendilerine, anneciğimin elleriyle yaptığı limonata ikram edildi. Topladığımız onbeş-yirmi yasemin çiçeğini de evin eski sahibine götürmeleri için vermiştik.

Caddeden sokağa girdikten sonra güney istikametine doğru yürürseniz takriben 20-25m. Kadar sonra soldan bir ara yol Fırın Sokağını bir önceki sokağa bağlar. Bir o kadar daha yürüyünce Fırın Sokağını bir yol keser. Bu yolun sol ucu yine bir önceki sokağa ve oradan da Arık Caddesine bağlanır. Sağ ucu da Fevzi Çakmak Caddesine çıkar. Bu kavşağın sağ köşesinde (Bugün Öz Ecza Deposu'nun olduğu yerde) bir küçük fırın daha vardı. Her ne kadar Fırın Sokağına adını veren cadde üstündeki Yenikapı Fırını idiyse de belki bu simitçi fırınının da bu isimlendirmede payı vardır. Buradan güneye doğru yürüyüşünüzü sürdürdüğünüz zaman 15-20m. Kadar sonra Fırın Sokağını bir yol daha keser ki yine sol ucu bir önceki sokağa, sağ ucu da Fevzi Çakmak Caddesine ulaşır. Buradan da 25-30m. Kadar daha ilerleyince Fırın Sokağın sonundaki Tınaztepe Caddesine ulaşırsınız. Sol köşede Koparan'ların bugün yerinde apartman olan evi vardı. Sağ tarafta, Fevzi Çakmak Caddesi'nin Tınaztepe Caddesi'yle birleştiği köşede bulunan Vali Konağı'nın sokağa kadar uzanan bahçesinin duvarı ki bu duvar bugün de mevcuttur. (O zaman, Atatürk Caddesinden sokağa girince Yenikapı Fırınından sonra, sokak içerisindeki simitçi fırınına kadar olan mesafede, Fevzi Çakmak Caddesi üzerinde bulunan evlerin Fırın Sokağa kadar uzanan bahçelerinin duvarları bulunuyordu. Simitçi fırınından sonraki bölümde de Çalış'ların bahçe duvarı bu durumdaydı. Bu gün bu duvarın takriben yarısı yıkılarak kapı yapılmıştır, diğer yarısı ise orijinal haliyle durmaktadır.) Vali, yıllar önce bugünkü mekânına taşındıktan sonra sözünü ettiğimiz konak uzunca bir süre Öğretmen evi olarak hizmet verdi. Şimdilerde ise restorasyon çalışmaları yapılmaktadır.

Fırın Sokağı'nın fizikî çehresini böylece resmetmeğe çalıştıktan sonra, o günkü sakinlerinden de kısaca bahis açmamız uygun olur diye düşünüyorum. Her şeyden önce şunu söylemeliyiz ki ekonomik ve kültür seviyeleri ne olursa olsun bütün sakinleri birbirlerine karşı belli bir saygı ve sevgi çerçevesi içerisinde bulunurdu. Gürültülü bir sokak değildi. Herkes kendi işinde gücünde idi. Ara ara geçen seyyar satıcıların, zaman zaman da çocukların cıvıldaşmasından başka ses duyulmazdı. Beyler birbirleriyle karşılaşınca selâmlaşırlar, hal hatır sorarlar, hanımlar da kabul günlerinde veya haberli olarak birbirlerine gelip giderlerdi. Hanımlar arasındaki bu görüşmeler öyle çat kapı tarzında olmazdı.

Edebiyat camiası içerisinde Cahit Uçuk takma adıyla tanınan Cahide Üçok'un büyük annesinin evi de bu sokaktadır. "Bir İmparatorluk Çökerken" adlı eserinde; "Antalya'da Yenikapı Fırın Rum Sokağı'ndaki büyük annemin evindeyiz" diye başlayan paragrafta bu evden uzun uzadıya bahseder.[1] 1995 yılına kadar ailenin mülkiyetinde kalan bu eve İstanbul'dan geldiği zamanlarda kendisini gördüğüm olurdu.[2]

Antalya Tekelioğlu İl Halk Kütüphanesi'nin kurucusu olan Sıtkı Tekeli de Fırın Sokağı'ndaki bir evde ömrünün büyük bir bölümünü geçirmişti.

Sıtkı Tekeli'nin Fırın Sokağı'nda oturduğu evin bugünkü görüntüsü

Sıtkı Tekeli; kültürlü, değerli, zeki bir insandı. Kendisine üstad diye hitap edilirdi. Öğrenmek istediğiniz bir konuyu hangi kitabın hangi sayfasında bulabileceğinizi size söylerdi. 1952 yılında Süleyman Fikri Erten, Dr. Burhanettin Onat, Osman Batur, Aldemir Konuk gibi birkaç arkadaşıyla birlikte Antalya'yı Tanıtma Ve Turizm Derneği'ni kurmuşlardı. Gençlerin iyi yetişmesini arzular, onlara yol gösterici olurdu. Komünizmi şiddetle lânetlerdi. Kısa boylu, tıknaz yapılı, yuvarlak kırmızı yüzlü bir insandı. Elinde bastonu, kısa adımlarla yürürdü. Karakteristik bir ses tonu vardı.

Kütüphane kayıtlarından kendisi hakkında şu bilgiyi ediniyoruz:

"311'de Uşak'da doğdu. Aslen İbradı'lıdır ve mülkiye mezunudur.

Hususî mektep açmış, sonra Ziraat Ticaret nezaretinde mühim memuriyetler almış, daha sonra gazeteciliğe başlamıştır. Uzun yıllar kütüphane memurluğu yapmış, bu arada Çağlayan mecmuasını çıkartmıştır. Ceddi Horasan'dan gelmedir. Sultan Selim'in Merci Dabık Muharebesine iştirak etmiş ve taltif maksadıyla Sultan Müşarünilayh tarafından (Alanya) (Nigit) havalisinde mühim arazi verilmiştir.

Sultan Selim salis devrinde buradaki hakları tanınmış idi. Kadı Paşa Minkari ailesine mensuptur."

Bu fotoğraf 1976 veya 77 yılında Yenikapı Yörükoğlu pastahanesinde amcamın oğlu Mehmet Ali Akbaba tarafından çekilmiştir. Solda, elinde bastonu olan Sıtkı Tekeli'dir. Sağdaki şahıs ise Üstad'ın dostlarından Saim Sebilik. Her ikisi de Antalya Andızlı Mezarlığı'nda medfundur.

Hakkında daha fazla bilgiye ulaşabilir miyiz düşüncesiyle manevi kızı Necla Hanım'ın evlatlarından Halil İbrahim Nini Bey ile bir görüşme yaptım. Sağ olsunlar ilgi gösterdiler fakat ellerinde bir belge hatta fotoğraf dahi yok. Sadece veraset ilâmından kütük bilgisi ile baba ve ana adını öğrenebildik.

"Antalya İli Akseki İlçesi İbradı Bucağı Aşağı Mahalle 266 (32) hanede nüfusa kayıtlı Ahmet Ata oğlu Müvvetdet'den 1311 de doğan Sıtkı Tekeli."

(İbradı'nın şimdi ilçe olduğunu burada hatırlatmamız gerekir.)

1978 yılında vefat eden Sıtkı Tekeli, Antalya Andızlı Mezarlığı'nda yatmaktadır.

Fırın Sokağı'nın bugünkü görüntüsü (1306 sk)

Şimdi, yine kütüphane kayıtlarından edindiğimiz bilgiler doğrultusunda Tekelioğlu İl Halk Kütüphanesi'nin kısa bir tarihçesini vererek yazımızı noktalayalım.

Antalya'da Cumhuriyet döneminde kurulan ilk kütüphane, Maarif Müdürü Şahap Bey'in teşebbüsleriyle Müsellim Camii yakınlarında Mecidiye Mektebi diye anılan, Özel idareye ait bir binada "Kütüphane" adıyla faaliyete geçmiştir. Kütüphanenin kurucusu ve ilk görevlisi Sıtkı Tekeli'dir. Kuruluşunda dergileriyle birlikte 250 kadar kitabını da kütüphaneye bağışlamıştır.

Aradan 4-5 yıl kadar geçtikten sonra Özel İdare bu binayı satmak zorunda kalmış ve kütüphane Vilâyet'in karşısında bir binaya taşınmıştır. Sonraları adı "MİLLÎ KİTAPSARAY" olarak değişen kütüphane 1945 yılında şimdiki Merkez bankasının olduğu yerde bulunan binasına taşınmıştır. Binanın o zamanki Antalya Valisi Haşim İşcan'ın emriyle Özel İdare bütçesinden ayrılan ödenekle inşa edildiğini, projesi ile içindeki eşya ve dekorasyon malzemelerinin Fransa'dan getirtilen örneklere uygun olarak yaptırıldığı söylenmektedir. Projenin hazırlanması sırasında o zamanki para ile keşif bedelinin 44.000TL olarak hesaplandığı bilinmektedir. Aynı yıllarda kütüphaneye o sırada acınacak bir halde olan "Müsellim" Tekelioğlu Kütüphanesi'nin kitapları da devredilmiştir. Bu devir işiyle birlikte bir Vakıf Kütüphanesi olan "Müsellim" (Tekelioğlu) Kütüphanesinin mevcudiyeti sona ermiş ise de bir kadirşinaslık örneği olarak iltihak ettiği devlet kütüphanesine "Tekelioğlu" adı verilmiş ve bu isim günümüze kadar gelmiştir. Özel İdare tarafından yaptırılan bu bina bir müddet sonra Merkez Bankasına satıldığından kütüphane buradan da taşınmak zorunda kalmıştır. Taşınılan yeni yer Elhamra Sinemasıdır. Belediye binası bitişiğinde bulunan bu binanın 1919 yılında yapıldığı, işgal sırasında İtalyanlar tarafından kantin olarak kullanıldığı söylenmektedir.

Mülkiyeti Hazineye ait bu binada 1960'dan 1985'e kadar 25 yıl faaliyet gösterilmiştir. Belediye'nin burayı yıkmak istemesi üzerine 1985 yılı Nisan ayı başında kütüphane buradan da çıkmış, geçici olarak Belediye'ye ait Atatürk Kütüphanesine taşınmıştır. Kütüphane Üçken Mahallesindeki arsasına kendi binası yapılana kadar hizmetini burada sürdürmüştür.

1993 tarihinden itibaren de kendi binasında hizmet vermektedir.

1-CAHİT UÇUK / Bir İmparatorluk Çökerken / Y.K.Y / İst-1995
2- MUSTAFA AKBABA / Geriye Kalan Sesler / Nevzuhur Dergisi, sayı 19, sayfa 3

BU BİR KARŞI ÇIKIŞTIR

RUKİYE PERÇEM BAŞ (BÖRÜ KHATUN)

Yer: Newyork ABD. Tarih: 8 Mart 1857. Olay: 40.000 civarında dokuma işçisi daha iyi çalışma koşulları elde etmek için iş bırakma eylemi düzenlediler. Kolluk kuvvetleri işçilere saldırdı, fabrikaya kaçan işçilerden bir kısmı içeriye kilitlendi. O sırada çıkan yangında 129 kadın işçi hayatını kaybetti. 57 yıl sonra bu olay ilk Clara Zetki'nin aklına geldi. 1910'da Danimarka'da yapılan Uluslararası (ki bu uluslararası kelimesini hiç anlamamışımdır. Bütün uluslarsa kasıt, benim ülkemin niye haberi yok?) Sosyalist Kadınlar Konferansı'nda 8 Mart Kadınlar Günü olarak kabul edildi. Olay Amerika'da gerçekleşti, ölenler Amerikan vatandaşıydı ama Amerika bu günü kabul eden en son ülkelerden oldu. Dile kolay 80 yıl içine gömdüğü bu acıyı, Amerika 16 Aralık 1977'de dayanamayıp kustu. Veeee hop 8 Mart Kadınlar Günü oldu.

Kim, neye dayandırarak bu günü kadınların günü diye kabul ettirmeye çalışıyor? Ve neden her zaman yaptığımız gibi hiç sorgulamadan ' bu gün benim günüm' diye kabul ediyoruz? Bu kadınlarla benim ne ortak yönüm var? Benim neyimi temsil ediyorlar? Çalışan, emekçi ve kadın olmaları ortak payda sayılıp, 'bu gün senin için ' diye bir mantık varsa, buyurun, ben size ırzını, dinini, dilini, toprağını korumak için öldürülen; sadece emekçi ve kadın olmak dışında dil, din, ırk ortaklığımız olan kadınlardan bahsedeyim.

Yer: Tripoliçe Yunanistan. Tarih: 23 Eylül 1821. Olay: Yunanlılar 8.000-10.000 arası sivil Müslüman Türkü katletti. Konuyla ilgili uzun uzadıya tarih bilgisi vermektense sizlere dönemin yazılarından örnekler vermenin, katliamın iğrençliğini anlamanız bakımından daha açıklayıcı olduğunu düşünüyorum. İngiliz tarihçi Walter Alison Phillip, Tripoliçe katliamı hakkında; *' ... üç gün boyunca şehrin sakinleri, bir vahşi çetenin kötülüğüne ve keyfine bırakıldı. Kadınlar ve çocuklar öldürülmeden önce işkencelere tabi tutuldu. Kadın ve çocukların yoğun olduğu Müslüman kitleleri, yakındaki dağlarda sığır gibi doğrandı....'* Diye yazdı. Benzetmedeki nokta atışını fark ettiniz mi? Sığır gibi... İnsan yediği hayvanı keserken acımaz, yine de hayvanın acı çekmesinden çekinerek tedbirini alır, besmele çeker. Benzetmedeki fevkaladelik de bu, ancak bu benzetme bir katliamın ne kadar acımasız olduğunu anlatabilirdi. William St. Clair katliam sırasında Tripoliçe'de bulunan yabancı subayların gördüklerini toplamış ve yazmıştır. Özetle anlatılan; *' hamile kadınların karınları kesildi, kafaları kesildi ve kestikleri köpek kafalarını da..... '* inanın devamını yazmaya ne içim ne de terbiyem el veriyor. Katledilen 10.000 civarında sivil insan ki bunların

büyük bir kısmı kadın çünkü genel savaş durumundan dolayı erkeklerin hemen hepsi cephedeydi. Ölen bu kadınların sayısı; ABD de ölen 129 kadından çok daha fazladır. Emekçi olma konusunda, değil 129 1029'u bile bu kadınların eline su dökemez. İlla Kadınlar Günü mü istiyorsunuz? Buyurun 23 Eylül....

Yer: Navarin Yunanistan. Tarih: 19 Ağustos 1821. Olay: Ölülerin altına saklanarak ya da kaçarak kurtulabilen 160 kişi dışında 3.000 nüfuslu köyün bütün halkının katledilmesi. Genel savaş durumu sebebiyle yine erkeklerin cephede olmasından dolayı öldürülen 3.000 insanın çoğu kadın, kalanı çocuk ve yaşlı. Tekrar buyurun, 19 Ağustos Kadınlar Günü... Yada 11 Şubat olsun (1906 Revan, 25 köy tamamen ermeni çetelerce yok edildi), isterseniz 21 Kasım (1921 Erzurum, yine ermeni çeteler ve 1.215 çoğu kadın Müslüman Türk), 26 Ekim 'de olabilir aslında (1920 Kars, yine çoğu kadın yine ermeni çeteler ve değişik işkenceler, ırza tecavüz veee 10.693 Müslüman Türk katliamı).

Belki de acı taze olunca Kadınlar Günü ne zaman olsun diye seçmek kolay olur. Yakın tarihimize bakıp, Kıbrıs katliamlarını da seçenekler arasına koyabiliriz. Hani 'kadınlar' günü olacak ya, acımızı yansıtacak ya, buyurun kadının acısı nasıl olurmuş; İngiliz gazeteci David Leigh'den okuyalım: ' Kıbrıs'ın istilasından sonra yüzlerce Kıbrıslı Türk, Rum Milli Muhafızlarca rehine alınmış, Türk kadınlarının ırzına geçilmiş, çocuklar cadde ortasında öldürülmüş,.....' 23 Temmuz 1974 Londra'da The Times'e yazdığı yazının bir kısmı. Alın size bir kadına verilecek en büyük acı; namus ve evlat acısı. 30 Temmuz 1974'de Almanya'nın Sesi gazetesinden bir görgü tanığının anlattıkları seçim yapmanızı kolaylaştırabilir. Bakın ne diyor Alman görgü tanığı: ' Yunanlıların kasaplığını insan zekası kavrayamaz. Magosa etrafındaki köylere Rum Milli Muhafızları, vahşetin eşsiz örneklerini gösterdiler. Türk evlerine girdiler, acımasızca kadın ve çocuklara mermi sıktılar, birçok Türk'ü gırtlağından kestiler, Türk kadınlarını toplayarak ırzına geçtiler... ' Şimdi Kıbrıs katliamlarını Kadınlar Günü yapalım diyeceğim ama 1954 Aralık ayından tutun 1974 yılı Kıbrıs harekatına gelin ooooo... yani tarih saptamak çok zor.

Şimdi bazı yarı uykulu arkadaşlar diyecek ki, bunlar hep Türk katliamı. Elin gâvurunun ölümünü kadınlar günü diye kutlamaya gocunmazlar da ölen Türk olunca bir de Müslüman'sa sizi ya ırkçı ya da ümmetçi yapıverirler. Yarısı devşirme yarısı da günümüz uyuşturucularının (tv dizileri, basın, yayın, magazin... vb.) hepsini birden alan kıt zekâlara da bir önerim var.

Norveçliler 1920-1930 yılları arasında çıkardıkları yasayla Nordik ırkının arılığını korumak için Tateryada Tatar (göçerler) kızlarını zorla, işkenceyle kısırlaştırdılar. Ayrıca, ehlileştiremediklerine de insülin ve elektroşok uyguladılar (kobay olarak). Kısırlaştırma ve soykırım sonucu 20.000 olan Tatar nüfusu şu an hesaba katılmayacak kadar az , o az da çoktan asimile edilmiş. Şubat, mart diye bir tarih veremesek de siz bir tarih verin; emekçi, çalışan Tater kızlarına yapılan bu zulmü analım Kadınlar Günü diyelim. Ama kabul etmezler, çünkü niyet kadın, emek, zulüm, ayrımcılık değil, aslında kısmen niyet bunlar da yapılanlar Müslüman Türk'e olunca kıvırıverirler. Haa ben bu kıvırmayı anlıyorum. Benim gibi kıyısından da olsa tarihimizi bilenlerde anlıyor aslında. Kızmıyorum da bunu yapanlara. Eeee bir yerde haklılar; sen tut, şanlı, şerefli bir ırka mensup ol bir de üstüne ırkı yücelten dine inan, tabi ki aşağılık komplekslerinden dolayı bizim adımızın sanımızın geçmesini istemezler.

Ancak yine de kızgın olduğum bir şey var. Bu yüzden bu yazı karşı çıkış yazısı ya da bir isyan benimki... Kızgınlığım, kraldan çok kralcı olan güzel ırkımın içindeki uyurgezerler. Gözünüzü seveyim, nedir bu yabancı hayranlığı? Nedir bu elin gâvurunun önümüze koyduğu her şeyi kabullenmemiz? Bakın bu zihniyetle nerelere geldik; ne din ne de töre anlayışımızdan eser kalmadı. Basında ne kadar yabancı kökenli varsa başımıza çıkarıyoruz, sanki Türk'ün suyu kurudu. Siz güzel güzel uyutulurken, sizi siz yapan değerler yavaş yavaş gömülüyor. Aldığınız uyuşturucularla giden değerlerin arkasından bir de alkış tutuyorsunuz.

Gelelim Kadınlar Günü'ne. Ben birkaç öneri sundum, yazı makale olunca önerileri de kısa tuttum, yazıdan soğumayın diye de örneklerin derinine inmedim. Şahsım adına ben Kadınlar Günü diye bir şeyi şu an kabul etmiyorum. Bunun nedeni ne aykırı olmak, ne farklılık çıkarmak ne de entel dantel gözükmek için ' her gün kadınların günüdür' diye bir klişe içine girmek de değil. Kabul etmiyorum; çünkü eskiden savaş, işkence, soykırım, tecavüzle dolu 365 gün, şimdi de sanal savaş, sanal işkence, sanal soykırım, sanal tecavüzle dolu 365 gün. Hangi günü seçeyim ki? Bire bir, mertçe sonuç alamayan misyoner kalleşler sanal olarak biz Türk kadınlarını bozmaya, aklı başında kadınlarımıza da zulme devam ediyorlar.

Hiçbir zaman umutsuz olmadım. Zaten umutsuzluk ne dinimde ne de töremde var. Aynı dinin aynı törenin kadınları olarak, Yüce Yaratıcının da izniyle öze dönüş olacak. O zaman, işte benim Kadınlar Günüm olacak.

ÇOBANLIK

ALİ DEMİREL

Çobanlık mesleği insanlık tarihi kadar eskidir. Dini açıdan bakıldığında, Adem Ata'nın oğullarından Habil'in mesleği – işi çobanlıktır. Dolayısıyla çobanlık mesleğinin piri Habil'dir. İnsanlar tarafından ortaya konan insanlık tarihi göz önüne alındığında ise; kişilere en fazla yarar sağlayan hayvanlar içinde ilk evcilleştirilen koyundur. Koyunu evcilleştirenler ise Türk Atalardır.

Çobanlık; çeşitli hayvan sürülerinin bakımını, beslenmesini, korunmaları ve sağlıklı şekilde üremelerini sağlayan ve de onlardan en yüksek düzeyde fayda elde etmeyi amaçlayan kutsal bir meslektir. Çobanlık mesleği, güdülen sürünün hangi hayvandan olduğu dikkate alınarak adlandırılır. Örneğin: Koyun çobanı, keçi çobanı, yılkı çobanı (yount çobanı), sığır çobanı, sığın çobanı ve deve çobanı ilk akla gelenlerdir. Bu yazımızda koyun çobanlığını ele alacağız.

Burada yazacaklarımız; ta Orta Asya'da ve devamında, gidilen her yerde uygulanan bir uygarlık değeridir. Türk kültürünün ve Türk Töresinin insanlığa kazandırdığı bu kutsal mesleği; olabildiğince kısaca ele alırken, kökündeki uygulamalar (orijinali) dikkate alınacaktır. Günümüzde, pek çok şeyde olduğu gibi hayvan yetiştiriciliği, dolayısıyla çobanlık mesleği de naylonlaşmıştır. Hele miktar olarak (ama kalitesiz) fazla verim almak için sözde karma yemler ve hormon vermeler dikkate alındığında; çobanlık gibi kutsal bir meslek de fazla para kazanmanın oyuncağı haline gelmiştir. Aşağıda okuyacaklarınız; atalarımız tarafından çobanlık mesleğinin nasıl uygulandığını göz önüne sermek, özellikle de bu konuda hiç bilgisi olamayan gençlerimizi, kültürümüzün bu dalında bilgilendirmeye yöneliktir.

Çoban: Çontuluktan yetişir. Çontu: Çoban adayı, çırak. Bir koyun sürüsü 100 – 300 hatta bazı durumlarda 500 koyundan oluşur. Her sürüde; bir çoban, bir veya iki çontu, 2-4 eşek ve 3-6 kadar koyun köpeği bulunur. Sürünün büyüklüğü göz önüne alınarak veya bir kişi ya da aileye ait birden fazla sürü varsa; çoban ve çontu sayısı artar. Böyle bir durumda,

çobanların başına bir eke çoban (baş çoban – çobanbaşı) tutulur (görevlendirilir) Çoban tutma: Sürü sahibi tarafından, genelde tek yıllığına ve de yıllık ücretle bir çobanla sözlü anlaşma yapılmasıdır.

Genelde, çok istenmeyen bir olay olmadıkça her yıl aynı çoban ve çontular tutulur. Eşekler: gerekli olan erzak ve eşyaların taşınmasında ve de binit olarak kullanılır. Koyun köpekleri: Sürünün korunmasında özellikle de canavarlardan (kurtlardan) korunmasında çok önemli işlev görürler. Aslında koyun köpeği ile kurt aynı güçte savaşçılar gibidir. Canavar köpeğin tam boğazına saldırır ve onu etkisiz hale getirmeye çalışır. Çobanlar, köpeğe üstünlük sağlamak için, köpeğin boğaz kısmına taf takarlar. Taf: 30 – 50 cm kadar uzunluğunda (köpeğin boyun kalınlığına göre değişen uzunlukta) ve 10 cm kadar eninde kalınca, deri ve keçeden yapılma palaska üzerine, ucu sivri demir çiviler sıralanmış olan tenekeyle kaplı tasma gibi bir düzenek. Çoban tafın üzerini al renkle (kan rengi) boyar. Canavar doğrudan köpeğin boğaz kısmına saldırır ya, hele kan rengini de görünce kendisini tutamaz ama tahmin edileceği gibi ısırdığı anda ağzı parçalanır. Çoban hemen her işi çontusuna da yaptırmaya çalışır, çontu da bunu isteyerek yapar çünkü ne kadar çabuk öğrenirse o kadar erken yaşta çoban olacaktır. Çoban olunca, o da yıllık ücret pazarlığı yaparak bir sürü sahibiyle anlaşabilecektir. Ağıl (Çardak): Köyün epeyce uzağında, genelde koyakta ve yamaç bir yerde yapılan koyun barınağıdır. Ağıl; sürünün sulanacağı su kaynağına ve otlama sahalarına yakın bir yerde olmalı. Ağılın olduğu yer gerektiğinde yayla işlevini de görebilmelidir. Köm (kom): Erken ilkbaharda doğan kuzuların soğuktan etkilenmemeleri için; gerekli olduğu kadar (olası kuzu sayısı dikkate alınarak) genişlikte, bir metre kadar derinlikte toprak dikdörtgen şeklinde düzgünce kazılır. Toprak yeterince sert değilse iç kısımlar taşla örülür. Sadece giriş yeri açık (oranın da kapağı vardır) bırakılarak üzeri tamamen kapatılır. Köm, toprak içinde olduğundan sıcak olur, kuzuların nefesiyle dahi çabuk ısınır ve soğuktan etkilenmelerini önler. Kepenek: Dikişsiz, kolsuz, keçeden yapılan giysi. Kepenek; yağmur, soğuk ve yel geçirmez dolayısıyla kırlarda, her türlü doğa koşullarına karşı çoban ve çontuları korur. Çoban damı: Çoban ve çontuların barındıkları küçük, tek odalı barınak. Çoban damı ağılın hemen yakınında ama mutlaka ağılın kapısını görecek bir yere yapılır. Çan: Koyun ve kuzulara takılan çanlar, çoban tarafından sürünün denetlenmesi ve gece otlarken yerinin belirlenmesine yarar. Ayrıca, ani çan sesleri (özellikle geceleri) koyunun bir şeyden ürktüğünü veya bir saldırı (kurt – hırsız) olduğunu gösterir, çobanı ve çontuyu uyarır. Çoban çan seçimine çok özen gösterir. Çan ustaları da, demirin kalınlığına, genişliğine ve uzunluğuna göre çok çeşitli çan yaparlar. Çanın dili de (çan sallandıkça çevresine vurarak ses çıkaran, çanın iç kısmındaki asılı demir sarkaç) çanın tınısını etkiler. Çoban kendi sürüsüne; benzer tınılarda, (akort uyumu) çanlar temin ederek, çanların genel sesinde bir ahenk sağlar. Bunu o kadar ustalıkla yaparlar ki; bir koyun sürüsü, duvar ötesi gibi görünmeyen bir yerden geçerken bile çanların sesinden, o sürünün kime ait olduğu anlaşılabilir. Koyunlar için çan çeşitleri genel olarak şöyledir: 1- Döğme çanlar: En büyük koyun çanıdır. İlkbaharda kısır ve şişeklere takılır. 2- Kabayedek: kısır ve şişeklere sonbaharda takılır Orta boy çandır. 3-Cura yedek: El koyununa takılır. 4-Kuzu yedek: kuzulara takılır. 5-Zil: Ufaktır, kuzulara takılır. Bu arada; koçlara çan takılmaz. Kaval: Bu çoban çalgısını bilmeyen sanırım yoktur.

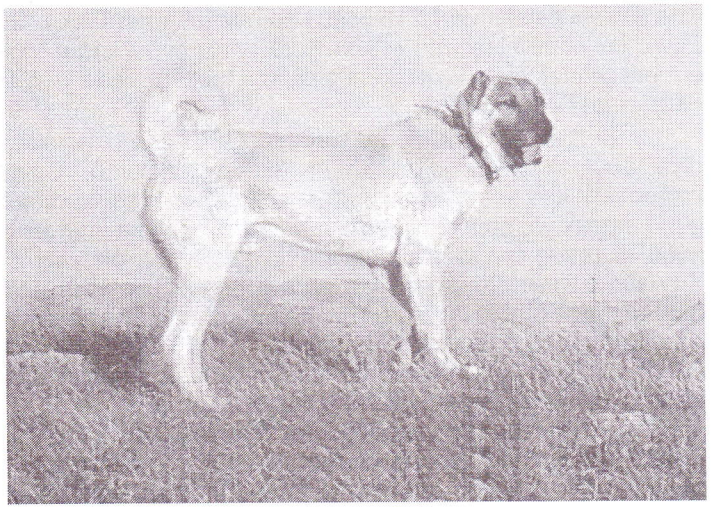

Şimdi çobanın bir yıl içinde neler yaptığını, birbirini izleyen görevler zinciri şeklinde irdeleyelim: Görev zincirinin herhangi bir yerinden başlayabiliriz.

Sekizinci ayın 15 inden sonra koçlar sürüden ayrılır. Bu, hem koçların özel olarak beslenmesi içindir, hem de zamansız kızgınlık gösteren koyunlara aşım yapılmaması içindir. Koç: Erkek tokludan olur. Toklu 1,5 yaşına geldiğinde genelde aşıma hazırdır. Koç katımı eylül ve ekim aylarında da yapılabilir ancak; gebelik süresi olan 5 ay sonra kış bitmeden kuzular doğacaktır ki, bu hiç istenmez. Dolayısıyla, özellikle kışı uzun süren yerlerde koç katım zamanı kasım ayında olmalıdır. Bazı yörelerde ulu dağlara, sonbahar sonunda (kasım ayında) ilk kar düşer. İşte buna 'koç karı düştü' denir ve koç katımı yapılır. Koç katımı için havaların soğumasını beklemek, kuzuların mart ve nisan aylarında doğmasını sağlamanın yanı sıra, sıcak havada yapılan aşımlarda döl tutma oranı oldukça düşüktür, bundan ötürü havaların serinlemesi beklenir. Koç katımı Cuma gün hariç her gün yapılır. Aşım: Koçun ön ayaklarını kaldırıp damızlık koyunun arkasından üzerine abanarak, döllemek üzere çiftleşmesidir. Koça iki sene aşım yaptırılır, üçüncü sene aynı koça aşım yaptırılmaz. Çünkü; dişi kuzular da 1,5 yaşına geldiklerinde toklu - damızlık olurlar, onun anası da aynı koç tarafından döllenmiş olabilir. Yani koçun kendi evladına aşım yapmasını önlemek için üçüncü senesinde olan koçlara aynı sürüde aşım yaptırılmaz. Ya satılır ya da bir başka sürü sahibi ile değişim yapılır, kart ise kesime de ayrılabilir. Damızlık koyunların her 15 i için bir koç hesap edilerek, katım yapılacak koç sayısı ayarlanır. Koç katımı ortalama 35 gün devam eder. Koç katılmış damızlık koyun sürüsü içinde %5-7 kadar kısır kalma olabilir. Çoban bütün bu süreci uygular, denetler ve gerekli olan her türlü önlemi alır.

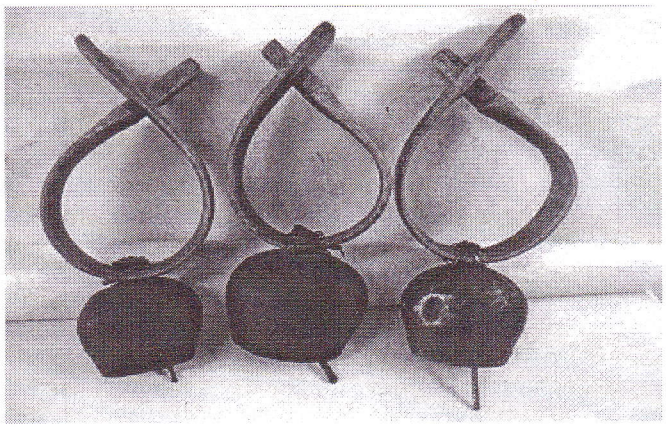

Kış aylarında koyun sürüsü ağılda barınır. Yaz aylarında, kır otları ve çayırların bol olduğu zamanda biçilip kurutulan otlar, ağılın bir kenarına yığılır. Saman ise, ya özel bir samanlıkta ya da bir sundurmanın altında muhafaza edilir. Ayrıca yeteri kadar kırma (hububatların, özellikle arpanın değirmenlerde kabaca kırılmış hali) dolu çuvallar, kar ve yağmur suyu almayacak şekilde muhafaza altına alınır. Çoban damında, çoban ve çontuların yiyeceği erzak stoku yapılır. Koyun köpeklerine yal ve top yapmak için yeterince arpa unu bulundurulur. Yal: Ilık su ile un karışımından oluşan köpek yiyeceğidir, bir kap içine konularak köpeklere verilir. Top: Arpa unu kullanılarak koyuca yoğrulmuş hamurdan, 300-600 gram büyüklüğünde yuvarlaklar yapılarak her köpeğe bir tane verilen köpek yiyeceğidir. Zaman zaman, özellikle kış aylarında çoban; yaşlı koyunlardan birini keserek, kendisi için az bir et alır ve gerisini köpeklere paylaştırır.

Yoğun kar yağışı ve tipi olmadığı zamanlarda sürü mutlaka dışarı çıkarılır. Koyunların kış aylarında bile otlayabileceği ortamlar varsa oraya götürülür. Kış da olsa sürü zaman zaman suya indirilir. Bu arada asıl yerleşim yeri ile ağıl arasında, ihtiyaç durumuna göre gidip gelmeler sürüp gider. Çoban ve çontular sırayla birkaç günlüğüne evlerine giderler.

Nisan ayından itibaren kuzu doğumları başlar. Çoban ve çontular doğumları takip ederler, bir ebe gibi doğumlara yardım ederler. Kuzuların sağlığı, soğuktan korunmaları ve yeteri kadar süt emmelerini sağlamak için gereken önlemler yine çoban ve çontular tarafından alınır... Süt sağım zamanı geldiğinde anaç koyunlar ve kuzular birbirinden ayrılır. Sağmal koyunlar sağım yerine götürülürler. Yüzlerce koyunu teker teker yakalayıp sağıp sonra bir başkasını yakalamaya çalışmak hem çok zaman alır hem süt verimi az olur hem de karmaşa oluşur. Bütün bu mahsurları önlemek için: Yünden yapılan, oldukça uzun bir ip, örgü yapılarak kalınlaştırılır. Kalınlaştırılmış ipin bir ucunu çoban eline alır, çontu ve - veya diğer çoban koyunları toplayıp onun yanına yönlendirirler. Bu uygulamalara bazı Türkmen oymaklarında 'goşana' denir. Bazı eke çobanlar; goşanaaaa! Goşanaaa!.. (koş ana) diye bağırdıkça koyunlar, çobanın bu sesine alışkın olduklarından koşup gelirler. Elinde ip olan çoban koyunu, varsa boynuzundan yoksa boğazından, ona zarar vermeyecek şekilde bağlar. Hemen bitişiğine ikici, üçüncü... Derken 20-40 kadar koyun, bağlanarak sıraya dizilmiş olur. Böylece sıraya dizilen koyunları sağmak hem kolaylaşır hem de hiç zaman kaybetmeden ve koyun yakalamaya çabalamadan sıradaki ilk koyun sağılır. Sonra hemen bitişiğindeki bağlı olan koyun sağılır, sonra onun bitişiğindeki... Koyun sağımını sürü sahibi ailenin kadın, gelin ve kızları yapar, sürü çok büyükse imece usulü devreye girer. Koyunun sütü tamamen sağılmaz, kuzunun emmesi için bir kısmı bırakılır. Sağım bittikten sonra koyunlar serbest bırakılır. Emişme: Damızlık koyun sürüsü ile kuzuların oluşturduğu kuzu sürüsünün birleştirilmesine denir. Koyun ve kuzu sürüsü birbirine koşarak karışırlar. Koyunlar meleyerek yavrusunu arar, yabancı kuzu memesini emmeye çalışırsa onu tekmeler. Kuzular da meleyerek anasını arar, bazen şaşırıp anası olmayan koyuna yanaşır tabii köteği yer. Bir kargaşadır ki görülmeye değer! Ama bu durum uzun sürmez her koyun kuzusuyla her kuzu da anasıyla buluşur ve hemen emişmeye başlarlar... Sonra koyun ve kuzular yine bir birinden ayrılacaktır. Bütün bu işlerin düzenlenmesi, denetim ve gözetim altında uygulanması, gerektiğinde müdahale edilmesi çoban ve çontuların görevidir.

Kırkım: Koyun ve kuzuların yünlerinin kırkılması işlemine denir. Sürü bol suyu olan bir yere götürülür. Bu iş için özellikle ırmaklar tercih edilir. Koyun veya kuzu suya sokulur. Suyun içinde olan bir çoban ve çontu tarafından koyunların başları dahil her tarafı yıkanır. Akarsuyun bir yakasından suya alınmaya başlayan koyunlar, suyun karşı kıyısından yıkanmış olarak çıkarlar. Oldukça temizlenen koyunların yünleri daha ak ve parlar görünür. Koyunlar kuruduktan sonra, kırklık denilen özel makaslarla (günümüzde elektrikli makineler kullanılmakta) kırkım yapılır. Koyun kırkımı zor, zahmetli ve zaman alan bir iş olduğundan yardımlaşma ve imece usulü mutlaka uygulanır. Her koyunun yünü düzgünce, sanki bir deri gibi bütün halinde kırkılıp çıkarılır. Yapağı denilen yün, kenarlarından içe doğru katlanarak bir bohça haline getirilir.

Bahar ve yaz aylarında koyun gütmek daha bir önem kazanır. Bol ve taze otu olan otlaklara, harman sonu anızlara götürülen sürü, yayılımla iyi beslenir ayrıca yem vermeye gerek kalmaz. Sürüler özellikle yaz aylarında geceleri yayılıma çıkarılır. Koyun sürüsünün gece yayılımına götürülmesine, bazı Türkmen oymaklarında 'örüme çekme' denir. Sürünün gece örüme çekilerek doyurulmasındaki başarı durumu; çobanın bilgi, tecrübe ve yeteneği ile doğrudan alakalıdır. Her gece ortalama 3 saat yayılımda kalan koyunlar, havanın durumuna göre, genelde öğle sonu suya indirilir. Sürünün neye ihtiyacı olduğunu anlamak ve ne zaman ne yapılması gerektiğine karar vermek için çoban; geçmişteki deneyimlerini göz önüne alır. Koyunların, kendilerince bağımsız davranışlarını ve bir bütün olarak sürünün davranışlarını gözler. Bu gözlemler sonunda ne yapacağına karar verir.

Sonunda 8 nci ayın onbeşine, yani başladığımız zamana yeniden geldik. Yine koç ayırımı yapılacak, koçlar özel olarak beslenecek... Süreç devam edecek.

Bir koyun çobanının, Türk kültürü ve Türk Töresine göre yıllık görevleri ile ilgili bu yazılanlar, özetin de özeti durumundadır. Umarım bu konuda, yüzeysel de olsa bir fikir sahibi olmuşsunuzdur.

NOT: Yukarıdaki yazının hazırlanmasında; Dr. Muharrem BAYAR'ın araştırmalarından yararlanılmıştır.

JEAN-PAUL ROUX'dan "TÜRK"çe ESİNTİLER

HASAN TÜLKAY

Himalayaların eteğinde dünyaya gözünü açan insan Lut gölüne yolu düşmeden dünyanın çatısında yaşadığını fark edemez. Kıyas yeteneğimiz bilgimiz, görgümüz, ufkumuzla nispetlidir... Gurbette öğretmenlik yıllarımın en hazin (k)ayıplarından birisi Türk Dünyası uzmanı tarihçi, biraz da edebiyatçı bilim adamı Jean-Paul Roux'yu geç tanımamdır. Ülkemizin ve milletimizin özellikle Batı dünyasında tanıtımı açısından tek başına Avrupa'ya gönderdiğimiz yüzlerce kültür ataşesinden, "Türk öğretmen"den daha etkili bir misyon ifade eden bu Türklük bilgesi büyük şahsiyeti Nevzuhur'un geçen

sayısında okuyucularımıza takdim etmiştim...

Jean-Paul Roux, Türk tarihi, Türk kültürü, sanatı ve edebiyatı konusunda derin araştırmalara dayanan bilgisiyle Türk dünyasıyla ilgili hemen her konuda görüşlerine itibar ve itimat edilecek otorite bir bilim adamıydı. Türklerle, Türklükle ilgili onca kitap, yüzlerce makale ve konferansları olmasa bile sadece 'Türklerin Tarihi' adlı eseri bile O'na Türk'çe hürmet, muhabbet beslememize kâfidir.

Dünya çapında muteber meşhur internet ansiklopedisi wikipedia Türkçe yayınında Jean-Paul Roux'nun eserleri de listelenmiş:

"Jean Paul Roux'un ikiyüz makalesi ve yüzü aşkın araştırması ve bununla birlikte çoğunluğu Orta Asya ve Türk kültürüyle ilgili 25 kitabı vardır.
Türkçeye çevrilen eserleri:

*Babür - Büyük Moğolların Tarihi (Babur - Histoire de L'Empire Mongol, 1986), Kabalcı Yayınevi, İstanbul Nisan 2008, ISBN 975-997-125-9.

*Eski Altay Halklarinda Ölüm (La Mort Chez Peuples Altaiques Anciens et Medievaux, 1963), Kabalcı Yayınevi, İstanbul Kasım 1999,

*Moğol İmparatorluğu Tarihi (Histoire de L'Empire Mongol, 1993), Kabalcı Yayınevi, İstanbul Aralık 2001,

*Orta Asya: Tarih ve Uygarlık (L'Asie Centrale-Histoire et Civilisations, 1997), Kabalcı Yayınevi, İstanbul Şubat 2001,

*Türklerin Tarihi (Histoire des Turcs, 1984), Kabalcı Yayınevi, İstanbul Haziran 1998,

*Türklerin ve Moğolların Eski Dini (La Religion Des Turcs et des Mongols, 1984), Kabalcı Yayınevi, İstanbul Kasım 2002,

*Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar (Faune et flore sacréés dans les sociétés altaiques, 1966), Kabalcı Yayınevi, 2000,

Tüm eserleri:
*Ghenghis Khan and the Mongol Empire (2003)
*Montagnes sacrées, montagnes mythiques(1999)
*L'Asie centrale, histoire et civilisation(1997)
*Le roi, mythes et symbole(1995)
*Histoire de l'empire mongol (1993)
*Tamerlan(1991)
*Jésus(1989)
*Le sang. Mythes, symboles et réalités (1988)
*Babur, histoire des Grands Moghols (1986)
*Histoire des Turcs(1984)
*Les explorateurs au Moyen Âge (1985, written with Sylvie-Anne Roux
*La Religion des Turcs et des Mongols (1984)
*Mustafa Kemal et la Turquie Nouvelle(1983)
*Les traditions des nomades de la Turquie méridionale : contribution à l'étude des représentations religieuses des sociétés turques d'après les enquêtes effectuées chez les Yörük et les Tahtaci (1969)
*Faune et flore sacrées dans les sociétés altaïques (1966)
*La mort (la survie) chez les peuples altaïques anciens et médiévaux d'après les documents écrits (1963).

Tarihçi değilim, fakat; Jean-Paul Roux'nun tarih araştırmaları konusunda yeterince akademik titizlik göstermediğini ileri sürenlere katılmıyorum. Türkiyat araştırmalarına ilgi duyan meraklı bir okuyucu sıfatıyla şunu söyleyebilirim: Tanıdığım ve anladığım kadarıyla garplı şarkiyatçılar arasında Türkler hakkında kaynaklara objektif değerlendirme ile yaklaşabilen nadir bilim adamlarından birisi, güncel isimler arasında belki birincisi Jean-Paul Roux'dur. Pek çok "yerli" aydınımız bile Azerî soydaşlarımızı ayrı bir millet gibi tanı(t)ma gafletine düşerken O, İran Azerîlerinden İran'da yaşayan Türkler diye bahseder. Emperyalizmin Türkî halkları aynı kökten gelen bir ağacın dalları gibi değil de, birbirine düşman kavimlere dönüştürme dayatmalarına karşın, O; Kırgız, Tatar, Türkmen, Kazak, Özbek, Azerî hepsini Türklük çatısı altında kardeş görmektedir.

O'nu okur iken kuru biyografik tarihçiliğin yavanlığından kurtulmanın, millî gurur ve onurunuzu nabız gibi hissetmenin heyecanını yaşarsınız, millî zaaflarınızla da yüzleşirsiniz:

"... Kuzey ormanlarından çıkıp geldiler, cesur, dağınık, marifetli ve henüz yolun başındaydılar. Önce bozkıra, sonra Çin içlerine ve sonra da sonu başı belli olmayan bir sel gibi garba doğru yayıldılar... Türkler adıyla tarihe geçen bu boylar, aileler ve kavimler bütünü batılıların gözüyle çoğunlukla barbarlığın simgesi olsalar da Orta Asya'nın yüksek uygarlıklarından birini ve bazen küçük devletlerinin bazen de devasa imparatorluklarının sınırları dahilinde kültürler arası barışı ve huzuru tesis ettiler. Bazen memluk, bazen efendi ve bazen de birbirlerinin en amansız düşmanıydılar..."

*Türklerin dışarıdan evlenme eğiliminde oldukları ve eşlerini Türk olmayanlar arasından seçtikleri, her kavimle karıştıkları için saf Türk ırkından bahsedilemeyeceğini söyleyen Jean-Paul Roux'dan ilginç bazı tespitler üzerinde durulmaya, düşünülmeğe değer:

*Türk; Türk diliyle konuşandır. İnsanlık tarihinde baştan beri var olan bu millet; kendine özgü yasaları, ayırt edici özellikleri olan canlı bir organizma, çok çeşitli ögelerden oluşmuş; ancak matematiksel bir bütün oluşturmuş ve kesin ve net tanımla Türk adını almış, aynı kültürden olan, aynı dili konuşan insan topluluğudur.

*Hollandalıların Avrupa'ya Boğaziçi'nden taşıdıkları lale, tulip adını, bu çiçeğin taç yapraklarının bir türbanı andırmasından dolayı tülbent sözcüğünden almıştır.

*Molier de Kibarlık Budalası adlı eserinde, haklı olarak, 'Şu Türkçe ne hayran kalınacak bir dil!' der ve sözünü şöyle sürdürür, 'az sözcükle çok şey söyler.'

*Kimi zaman bazı halklar Türkler tarafından ezildiklerini söylemişlerdir. Ama genelde Türkler egemenlikleri altına aldıkları halklara olağanüstü parlak dönemler yaşatmışlardır.

*Türklerde imparatorluk kurma eğilimi vardır. Türkler sözcüğün tam anlamıyla yeryüzünün hükümdarlarıdır.

*Türkler imparatorluk kurucuları olarak kavimlerini düzene koydukları gibi, dinleri düzene koymayı, onlara hak ettikleri yeri vermeyi, birinin diğerini ezmesine izin vermemeyi de kendileri için görev sayıyorlardı.

*Türklerde çadırın kapısı güneşin doğduğu yere saygı nedeniyle doğuya açılırdı. Eski Türkler tarafından kesin şekilde uyulan bu uygulama büyük bir olasılıkla X. yüzyıla doğru Çin etkisiyle değişecekti ve kapı bu kez de güneşin geçtiği en yüksekteki nokta göz önünde tutularak güney yönüne açılacak biçimde yapılmaya başlandı. Ana yönler, Çin tarzında bir renk adıyla ya da evrenin dört ana ögesinin adıyla anılırdı. Örneğin Osmanlılarda Karadeniz adı söz konusu denizin kuzeyde olması nedeniyle verilmiştir. Güneyde olan Akdeniz'in adı ise, yine bu nedenle ak olan denizdir.

*Acaba hangi uygarlık, Altaylılar gibi, av çemberinde kalan hayvanların bir kaçının kaçmasına göz yumup türlerin yok olmamasını sağlamak istemiş, ya da meyve ağacında mutlaka birkaç meyve kalmasina dikkat etmistir? Toroslu bir oduncunun birazdan keseceği ağactan özür dilemesini

sağlayan nasıl bir duygudur? Ya da birazdan kurban edeceği horozun boynunu özenle, neredeyse şefkatle okşayan köylünün heyecanı nasıl bir heyecandır?

*Müslüman olsun ya da olmasın bütün Türk ülkelerinde kadınların konumu genelde İslam toplumlarının sergilediği genel görünüşe hiçbir biçimde uymuyordu. Dede Korkut'ta övünmekle avrat olunmaz denilirdi. Ancak kadın iyi düşünür, iyi konuşur ve onu dinleyen kocasına iyi öğütler verirdi.

*Türk kadını yüzünü saklamazdı ve hareme kapatılmazdı. Siyaset ve cemiyet hayatına tam bir özgürlükle katılırdı. Uyulması gereken yasa erkeklerin göbekleriyle dizleri arasını örtmekti. Avrupalılar Türk kadınlarının, ok attıklarını ve öküz arabalarını sürdüklerini görünce en az Müslümanlar kadar şaşırmıştır.

*Moğolların yarattığı tahribat dünyada atom bombasını elinde bulunduran ve onu kullanmaya karar veren gücün tahribatıyla karşılaştırılabilir.

*Timur'a göre dünya üzerinde sadece tek bir hükümdar, Türkleri yönetecek tek bir Türk olabilirdi. Timur iki efendi paylaştığı sürece dünyanın bir değeri yoktur diyordu.

*Oldukça dindar bir hükümdar olan Kanuni vaktinin çoğunu Kuran'ı Kerim'i istinsah ederek geçiriyordu. Onun elinden çıkma en az sekiz Kuran el-yazması bulunmaktadır.

*Safevî hanedanlığının kurucusu Şah İsmail uzun bir süre Türk olarak kabul edilmiştir. Annesi Akkoyunlu Uzun Hasan'ın kızıdır, dolayısıyla Türk'tür. Babası Haydar İranlıdır, ancak Türkçe konuşan ortamlarda büyümüş ve yetişmiştir.

*Babur Şah baba tarafından Timur'un Miran Şah kuşağından ve anne tarafından Cengiz Han'ın soyundan geliyordu. Onun kaderi Hindistan İmparatorluğunu kurmaktı.

*II.Mehmed 'tahta çıkan her kimse dünyanın huzuru için kardeşlerini boğduracaktır' yasasını çıkarmış. Süleyman bizzat üç oğlunu öldürmüş ve şunları demiştir. 'Müslümanların oğullarımın arasında çıkan savaştan kurtulduğunu görecek kadar uzun yaşadığım için Allah'a şükrediyorum... Eğer tersi olsaydı mutsuzluk içinde yaşıyor olacak ve o şekilde ölecektim.

*XX. Yüzyılda Türklerden geriye hiçbir şey kalmamış mıydı? Balkan halklarına sadece danslarını, kumaşlarını, alkolü (rakı), konutlarını, bunun ötesinde tüm dünyaya ise şiş kebaplarını ve yoğurdu bırakmışlardır. Ancak bugün bunlar bile onlara atfedilmemektedir.

*Mustafa Kemal 23 Nisan 1920 de kasvetli bir bozkır kasabası olan Ankara'da Büyük Millet Meclisini topladı ve yetkilerini ona devretti. O tarihten sonra Mustafa Kemal, Türkiye'nin cisimleşmiş örneği, bütün bir halkın iradesinin temsiliydi ve 'Türklerin Atası' değil 'Ata Türk' yani 'Ataları gibi Türk' anlamına gelen Atatürk adını aldı.

*Kürtler ile Türkler arasında pek çok nedenden ötürü bir uçurum yoktur. Bu iki ulus binlerce yıldır bir arada yaşamaktadır. Kürtlerin gönderme yapabilecekleri bir tarihleri, devletleri ya da tamamen Kürt unsurlardan oluşan bir kültürleri yoktur. Kürt boylarından bazıları bir biçimde Kürtleşmiş eski Türkmen topluluklarıdır. Kürtler ve Türkler Kurtuluş Savaşında birlikte savaşmışlardır. Kürt lehçeleri çok farklılaşmıştır, en çok kullanılan dil zorunlu olarak Türkçedir. Kanun önünde tüm yurttaşlar eşittir, Kürtler Cumhuriyetin yönetim kadrolarında en üst görevlere kadar çıkmışlardır.

*İkibin yıl boyunca Türklerin dehalarına pek çok kez tanık olduk, Pasifik Okyanusundan Akdeniz'e kadar varlıklarını sürdürdüler. Eğer geçmiş geleceğin garantisiyse Türklerden çok şey beklenebilir, ancak süvarilerinin mutlak üstünlüğüne borçlu oldukları egemenliklerine bir daha asla ulaşamayacakları bir gerçektir. Okurumun konunun yoğunluğunun bilincine ulaşmasını sağlamışsam kendimi başarılı kabul edeceğim, en azından Türk dünyasının üzerine çöken adaletsiz sessizliği dağıtabileceğimi umacağım.

Meraklıların böyle nice altı çizilerek düşünülecek cümleler bulabileceği Jean-Paul Roux'nun kitaplarının okunması, okutulması ne güzel olurdu. Türkçeye çevrilen eserlerinin satış grafiği nasıldır, bilmiyorum. Fakat elimde olsa kitaplarının bütün Fransızların kitaplıklarına girmesini sağlamaya çalışırdım. Herhalde biraz korkuyla karışık da olsa Avrupa'da müsbet bir Türklük algısının inşâsı mümkün olabilirdi.

O'nu en son 2005 güzünde Paris'te bir konferanstan sonra görmüştüm. Marcel Colombe gibi protokolden uzak, dost canlısı, heyecanlı bir hali yoktu. Soğukkanlı, sakin, aristokrat havalı bir bilim adamıydı. Oniki yıl önce güneyde bir küçük şehirdeki (Romans sur Isere-26100) büyük bir sinemada verdiği serî İstanbul konferanslarının bazı Türk gazetelerinin Avrupa baskılarında haber yapılmasını ve ilk defa konferanslarına Türklerden dinleyicilerin de gelmesini unutmamıştı. HistoiredesTurcs (Türklerin Tarihi) kitabını imzalatmış, bir de afiş imzalatmak istemiştim; ben artist değilim diye karşılık vermişti. Kendisinin bizim için Fransa'nın cümle starlarından çok daha değerli önemli bir isim olduğunu söylememe rağmen poster imzası alamamıştım. Hayli yaşlanmasına rağmen yorgun, durgun görünmüyordu...

Dünya Türkoloji camiası bir anıt ismini kaybetmekle üzüntü duymuştur. Fakat İslam Türk dünyasının nabzını tutan bu büyük adamın kaybından dolayı herhalde Fransa daha çok müteessir olmuştur.

Ne diyebiliriz ki?.. Toprağı bol, bilim ahlâkı herkese örnek olsun!..

KONYALI ÖKSÜZ

MUSTAFA AKBABA

Gerek şiirleriyle gerekse nesirleriyle edebiyatımızda müstesna ve tartışılmaz bir yeri olan Yahya Kemal'in Nihad Sami Banarlı gibi bir dostu olmasaydı acaba eserleri bugün bu kadar yaygın bir kesim tarafından okunabilir miydi? Dolayısıyla bu kadar fazla tanınabilir miydi? Gazete sayfalarında kalan şiir ve yazılarının ne kadarı bir araya getirilebilirdi? Banarlı Hoca, Yahya Kemal daha hayatta iken ona olan alâkasını göstermiş, onun ürünleri hakkında makaleler neşretmiştir. Yahya Kemal'in Banarlı Hoca için; " Ben sana ne kadar muhtaçmışım" demesi boşuna değildi. Yahya Kemal'in vefatından sonra da Nihad Sami Banarlı, Yahya Kemal'i aynı hassasiyetle yaşatmaya devam etmiş, gayretleriyle ' Yahya Kemal Enstitüsü' ve ' Yahya Kemal Müzesi'ni kurup şiir ve yazılarını büyük bir titizlikle

kitaplarda toplayarak Yahya Kemal'i ölümsüzleştirmiştir.

Yine, Ahmet Kutsi Tecer olmasa idi bugün Aşık Veysel diye birisi olur muydu?

Bu misâlleri çoğaltabiliriz. Bu konuda kültür adamlarına, özellikle de akademisyenlere büyük görev düşmektedir. Ama maalesef müşahede etmekteyiz ki akademisyenlerin bir kısmı yeni keşifler peşinde koşmak yerine işin kolayına kaçıp pilâvı ısıtıp ısıtıp sunmayı tercih ediyorlar. Lütfen akademisyenler bu sözüme alınmasınlar, bu kadarcık sitemimi hoş görsünler. Zaten sözüm hepsi için geçerli değil. Prof. Dr. Emine Yeniterzi'ye olmadığı gibi...

Böyle bir girizgâhı şunun için yaptım:

Ocak ayının (2015) ortalarına doğru kargo ile bir kitap geldi. Gönderen, fakülteden sınıf arkadaşım değerli dostum diş hekimi İsmail Öksüz'dü. Kitabın adı; "Mevlana Aşığı Konyalı Bir Şair Veysel Öksüz Ve Şiirleri." İdi. Kapakta şairin bir fotoğrafı da bulunuyordu. Yazarı; Prof. Dr. Emine Yeniterzi. Kitap Ocak 2012 tarihinde Konya Selçuk Belediyesi tarafından basılmış. Şairin soyadı ile arkadaşımın soyadı aynı olunca aralarında bir bağ olduğu aşikârdı. Ama neyi oluyordu? Kitabın ön sayfalarına alelacele göz attım, meğer ki babasıymış. Merakım ziyadeleşti. Babasını daha önce tanımamıştım, adını ve böyle bir meziyetinin olduğunu da bilmiyordum, bu vesile ile öğrenmiş oldum. Kitabı okudukça hayretim daha da arttı. Çünkü sayın Yeniterzi kitabın önsözünde yazdığı satırlarda şunları söylüyor:

"... 1927-1993 yılları arasında yaşamış bu Konyalı şairin bazı özellikleri dikkati çeker. Öncelikle Öksüz, yukarıda adı geçen şairler gibi düzenli bir eğitim görmemiştir. Elinde yalnızca ilk mektep diploması vardır. 'Pullukçu Veysel Usta' olarak anılan şair, şiirle herhangi bir ilgisinin hiç akla gelmeyeceği bir meslek erbabıdır. Ancak bunlara rağmen Veysel Öksüz içindeki sanat pırıltısını kendi gayretleriyle beslemiş, öğrenme yolunda yalnızca kitaplardan faydalanmış, özellikle Mevlânâ'nın çağları aşan rehberliğiyle öğrenmiş, yetişmiş, olgunlaşmış ve dağarcığında filizlenenleri mısralara dökmeyi başarmıştır. Şairimizin Mevlânâ'ya olan hayranlığı, Mesnevî'yi defalarca okumasına sebep olmuş, tasavvufa dair bilgilerini tamamlamak amacıyla diğer sûfîlerin eserlerini bir öğrenci titizliğiyle okumuş; özetler, sözlükler çıkarmış, olağanüstü gayret göstermiştir. Neticede 'alaylı' tabir edilebilecek bu müstesna insan şiirin büyüleyici lisanını başarıyla terennüme muvaffak olmuştur. Bir yandan divan şiirinin bütün nazım şekillerinde aruzla, diğer yandan heceyle şiirler yazmış; nazîre, terbî, tahmis, taştîr gibi yollarla söyleyiş tarzını usta şairlere yaklaştırmaya çalışmıştır. Yaşarken şiirlerini neşretmek için fazlaca gayret göstermemiş, dostlarıyla paylaşmayı yeterli görmüştür."

Kitabın 1. Bölümünde " Veysel Öksüz, Hayatı Ve Eserleri" başlığı altında kaleme alınmış olan izahattan da şu satırlar çok dikkat çekici:

"Şair, herhangi bir edebiyat eğitimi almadığı göz önüne alınırsa aruz veznini uygulamakta son derecede başarılıdır. Yalnızca bilgi eksikliğinden kaynaklanan birkaç hata dikkati çeker. Bunlardan birincisi aruzun 1,5 ses değerindeki hecelerinde med yapmaması; bunları daima kapalı tek hece hâlinde kullanmasıdır. Diğeri de Osmanlı Türkçesine yeterince vâkıf olmaması sebebiyle bazı Arapca ve Farsca kelimelerin uzun seslerini kısa kabul etmesi ve Türkçe kelimelerde câiz olan imâleyi Arapça ve Farsça kelimelerde kullanmasıdır. Her iki duruma şiirlerde az sayıda da olsa rastlanmaktadır."

Hiçbir alt yapısı olmadığı halde bu kadar başarılı olması hafızayı zorlayan bir durumdur. Lise mezunu olsaydı, edebiyat derslerinde öğrendiği bilgileri kendi gayretiyle ziyadeleştirip ruhunda var olan şairliği besleyerek böyle bir başarıyı yakalayabilirdi, bu da şaşırtıcı olmazdı. İlkokul mezunu olan bir kimsenin bu boyutta derinleşebilmesi ne ile izah edilebilir bilemiyorum?

Veysel Öksüz; Nedim, Bâkî, Neşâtî, Niyâzî-i Mısrî, Şeyhülislâm Yahya, Yunus Emre, Ahmed Paşa, Fuzûlî, Nâ'ilî-i Kadim, İshak Çelebi, Ziya Paşa, Hoca Dehhânî, Mehmed Sa'dî, Muhammed Es'ad Erbilî, Yahya Kemal, Mehmed Akif Ersoy, Faruk Nafiz Çamlıbel, Ali Ulvi Kurucu, Mustafa Tahralı gibi şairlerin bazı şiirleri üzerinde nazîre, müstezâd, tahmis, taştîr, müseddes gibi sanatları başarıyla uygulayabilmiştir. Şairin kelime hazinesinin zenginliği de ayrıca değerlendirilmesi gereken bir husustur.

Veysel Öksüz'ün "Dert İstiyorum" unvanlı gazeli CinuçenTanrıkorur tarafından ' Nakış Yürüksemâî' olarak bestelenmiş, Alaaddin Yavaşca tarafından seslendirilmiştir. Bu eser, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı tarafından çıkarılan "Cinuçen Tanrıkorur'un Bastelerinde Aziz Mahmud Hüdâyî (1996)" adlı albümde yer almaktadır.

Bu satırları yazmamızdaki amaç bir kitap tanıtımı olmayıp, bu kitap vesilesi ile tanımış olduğumuz değerli bir şairi rahmetle anmak, Prof. Dr. Emine Yeniterzi'ye de böyle değerli bir şahsı ölümsüzleştirdiği için şükranlarımızı sunmak adınadır.

Şairin, yukarıda sözünü ettiğimiz besteye güfte olan gazeli ile bir rubâîsini aşağıda sunuyorum.

Dert İstiyorum

(Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fa'ûlün)

Dert istiyorum sanma ki dermân ararım ben
Çoktan beri dil mülküne sultân ararım ben

Sînemdeki hicr âteşi cûybâr ile sönmez
Gark olmak için katrede ummân ararım ben

Bezdim feleğin zevk ü safâ safsatasından
Yâkûp gibiyim Yûsuf-ı Ken'ân ararım ben

Bülbül gibi meftûn olarak bir güle gözden
Her sâniye yaş dökmeye imkân ararım ben

Dünyâda hebâ eyleme can nakdini Öksüz
Can vermek için vaslına cânân ararım ben

İşimiz Sakat

Hep işlerimiz doğrusu bin türlü sakîm
Affıyla nazar etmese Rahmân u Rahîm
Bir kul bile kurtulmaya imkân bulamaz
Hayhât o zaman yerlerimiz nâr-ı cahîm

GEZGİNLERİN GÖZÜYLE YAZILANLARIN AYDINLIĞINDA PARLAYAN ANTALYA

Nürnbergli Johann Wild 1604 : "Çok da büyük olmayan bu kent yüksek kayalıklar üzerine kurulmuştu. Kente girmeden önce uzun bir denizi sınırlayan iki büyük dağ arasından geçilir ve iyice yaklaşmadan fazla bir şey görülmez. Kente çok sayıda Türk ve Hıristiyan oturur ve bunlar her tür yerel ürünün alım ve satımına yönelik ticaret yaparlar. Limana İskenderiye ve Dimyat'tan satılık mal getiren birçok gemi yanaşır. Burada, diğer kentlerden getirilen çok sayıda halı da satılır. Kente bol miktarda kullanılmış bakır da getirilir ve bunlar sikke yapımı için Kahire'ye gönderilir.

Burası çok güzel bir kent değildir. Paşanın sarayı dışında evler oldukça kötü inşa edilmişlerdir. Lezzetli meyveleri olan nar, limon, turunç, elma, armut ve şeftali ağaçlarının yetiştiği çok güzel bahçeler vardır. Bahçeler bu ve benzer meyvelerle doludur ve bunlar oldukça ucuzdur. Haçlı bir sikke değerinde bir akçem vardı ve bununla otuz tane güzel turunç satın aldım. Aynı paraya yumurta büyüklüğünde 50-60 limon da alınabiliyordu. Kısacası, burada halkın yiyecek bitiremeyeceği kadar çok meyve vardı. İstanbul'dan gelen tüccarlar bazen 3000, bazen de daha fazla limon satın alırlar, bunları parçalayıp ayakla ezdirirler ve suyunu çıkartırlardı. Limon suyu fıçılara doldurulur, kabuklar ise bir yığın halinde çürümeye bırakılırdı. Sıktıkları limon suyunu da İstanbul'a götürerek satarlardı.

Çevrede yetiştirilen tahıllar insanlar tarafından tüketilmezdi. Türklerin "delice" olarak adlandırdıkları bu kalitesiz tahıllar, hayvan yemi olarak kullanılırdı. Bunun dışında bir çok tahıl türü daha vardır. Deliceyi tüketen insanın başı döner, elleri ve ayakları titrer. İyi ve lezzetli ekmeğin üretildiği tahıllar genelde Kıbrıs'tan getirilir ve burada satılır.

Vincent de Stochove 1662 : "Gelidonya Burnu'nda genellikle güçlü bir akıntı vardır ve rüzgârla birlikte öyle dalgalar çıktı ki az kalsın kayboluyorduk. Sarp kayalığın dört adım dibinden geçtik, denize sokulan kayalıkların küçük tepelerini sağ tarafta bıraktık. Tayfamız suya çok miktarda ekmek attı ve diz çöküp dua etti. Bunun nedenini sorduğumuzda, bize eski bir âdet olduğunu söylediler. Bu burnun en tehlikeli geçit olduğunu düşünüyorlar. Burnu aşar aşmaz kendimizi Karamania'nın rüzgârı durduran yüksek dağları arasında bulduk ve hoş bir dinginlik içinde yol aldık. Akdeniz'in en ünlü ve en tehlikeli körfezi olan Satalia Körfezi orada başlar.

Türklerin Attalia adını verdikleri Satalie, hep Küçük Asya'nın en güzel kentlerinden biri sayılmıştır. Eskiden Pamphylia adı verilen bölgede ve kentin adını taşıyan Akdeniz'in en ünlü ve en tehlikeli körfezinin kıyısında yer alır. Bir kayanın üstüne kurulduğundan ve birçok kuleyle desteklenmiş çifte surlarla çevrili bulunduğundan dolayı avantajlı bir konuma sahiptir. Kıyı tarafında antik tarzda inşa edilmiş, Türkler hiç onarmadığından yıkılmaya yüz tutmuş büyük bir kale vardır. Liman küçüktür ve ancak küçük tekneleri alabilir, kıyıları güvenliksizdir çünkü kör kayalarla doludur. Genellikle deniz çok çalkantılı olduğundan bunlar kadırga ve gemilerin yanaşmasını, özellikte de demir atmasını zorlaştırır.

Kentin içi eskiden üç ayrı surla üçe ayrılmış. Sokaklar dar ve loş. Çünkü her tarafta bütün sokakların neredeyse üstüne kadar uzanan ve yolları dehliz haline getiren büyük portakal ağaçlarıyla dolu bahçeler var.

Bu yörenin güzelliğini ve kent dışındaki bahçelerin hoşluğunu kağıda dökmek olanaksız; iki üç fersahlık ovalar, ovalarda dipleri hiç güneş görmeyecek kadar sık dikilmiş, çoğu bizdeki armut ağaçları kadar yüksek portakal, limon, nar, kayısı ve benzeri ağaçlar ve bunları sularken dalları hep çiçekli, güzel meyvelerle yüklü ağaçlardan yayılan hoş kokuya bir serinlik veren sonsuz sayıda dere bu bölgeyi küçük bir cennete dönüştürüyor.

Bölgede yaşayanların çoğu Türk'tür, Birkaç Rum da kalmış, bir başpiskoposları ve bize büyük bir törenle gösterdikleri Aziz Nikolaos'un kemiklerinin muhafaza edildiği oldukça güzel bir kiliseleri var.

ADELİA - 1839